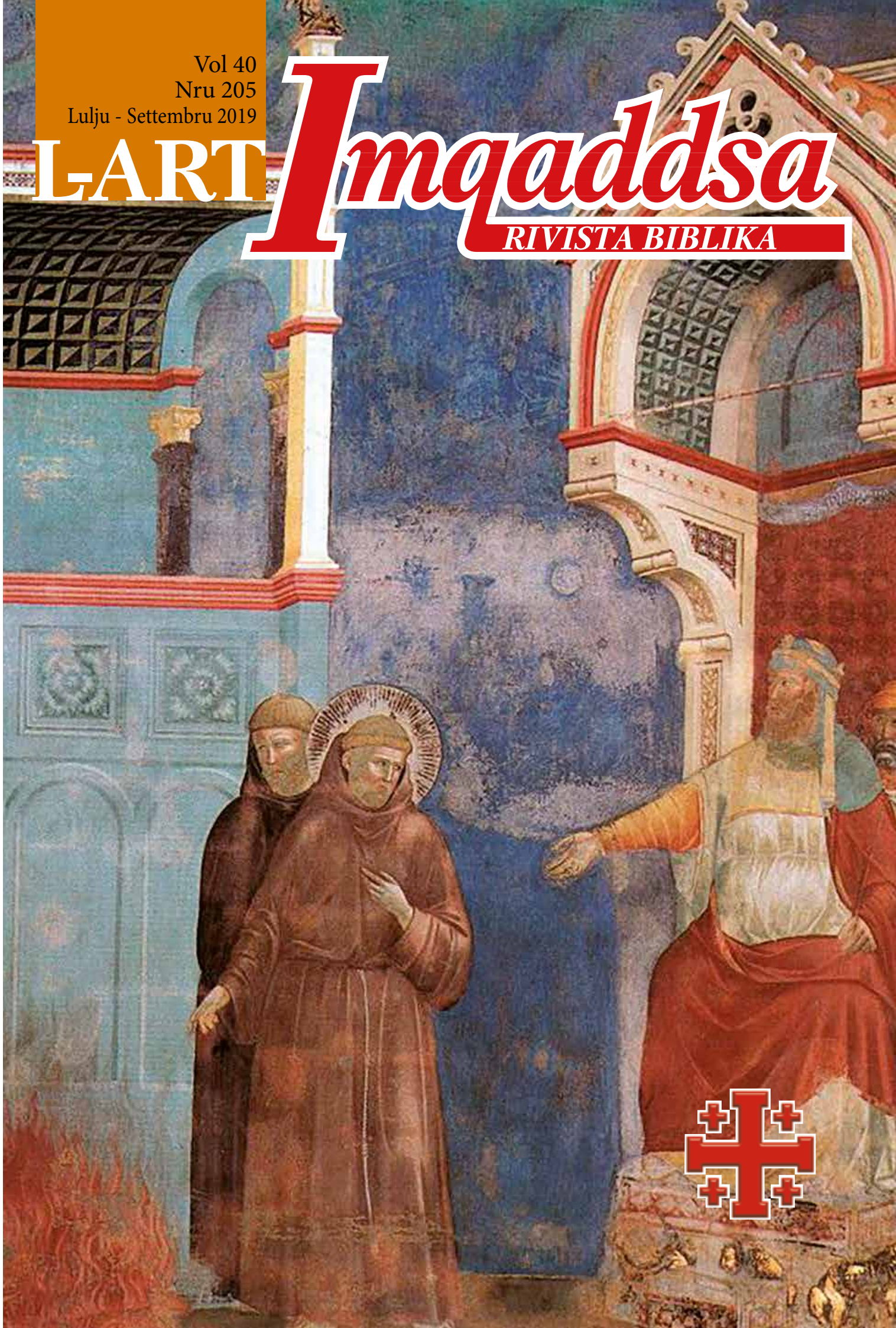

Vol 40
Nru 205
Lulju - Settembru 2019

LART

Imqaddsa

RIVISTA BIBLIKA

L-ART IMQADDSA

Rivista Biblika
li toħroġ kull tliet xhur
mill-Kummissarjat tal-Art
Imqadssa tal-Provincja
Frangiskana Maltija

EDITUR:

P. Twanny Chircop OFM
Kummissarju
tal-Art Imqadssa

BORD EDITORJAL:

P. Marcello Ghirlando OFM
P. Noel Muscat OFM
Mr. Louis Casha

DISTRIBUZZJONI:

Fra. Lorrie Zerafa OFM

ABBONAMENT:

€10 fis-sena
€15 jew aktar Sostenitur

Kummissarjat
tal-Art Imqadssa
8, Triq Santa Luċija,
Valletta, VLT 1213
Malta.
Tel: 2124 2254

DISINN U STAMPAR:

Best Print Co. Ltd

Il-Materjal kollu li jidher
f'din ir-Rivista
huwa Copyright ©
tal-Kummissarjat tal-Art
Imqadssa u l-Edizzjoni
TAU, 2019

comalt@ofm.org.mt
www.ofm.org.mt

Qoxra Quddiem:
*Giotto, San Frangisk quddiem
is-Sultan, Bazilika S.
Frangisk, Assisi (1297-1300)*

Werrej

6

15

21

26

6 San Franġisk fl-Art Imqaddsa (iii) (1219 - 2019)

---

15 Is-Simboliżmu tal-Ġisem tal-Bniedem
fil-Kultura Bibblika

---

21 L-Intimità ta' Mosè ma' Alla tissarraf f'qadi (3)

---

26 Pietru u Pawlu Fejqan mir-Rabja

---

36 Marta u Marija fl-Evangġelju skont San Ġwann

36

SAN FRANĠISK

FL-ART

IMQADDSA

Għall-okkażjoni tal-festa ta' San Franġisk t'Assisi, fl-4 ta' Ottubru, sejr in isiru ċelebrazzjonijiet speċjali f'Ġerusalemm, organizzati mill-Kustodja tal-Art Imqaddsa, biex jitfakkar it-800 anniversarju minn mindu San Franġisk żar il-Postijiet Qaddisa wara l-laqgħa tiegħu mas-Sultan tal-Eġittu Al-Malik Al-Kamil, fl-1219. Għal dawn iċ-ċelebrazzjonijiet se jieħdu sehem diversi personaġġi u studjużi ta' fama fil-qasam storiku, fosthom il-Kardinal Leonardo Sandri, Prefett tal-Kongregazzjoni tal-Knejjes Orjentali.

L-iskop taċ-ċelebrazzjonijiet se jkun fuq kollox biex isiru konferenzi ta' natura xjentifika fuq il-bidu tal-preżenza Franġiskana fl-Art Imqaddsa. Nafu, minn dokumentazzjoni storika ċerta, li l-ewwel patrijiet rifsu l-Art Imqaddsa fl-1215, meta ġie bħala pellegrin Fra Egidju ta' Assisi. Imma l-preżenza stabbli fil-belt kapitali tar-Renju Latin ta' Ġerusalemm, jiġifieri l-port ta' Akri, fuq il-kosta tal-Palestina, tmur lura għall-1217, meta San Franġisk baġhat hemmhekk lil Fra Elia ta' Cortona u l-ewwel grupp ta' patrijiet. Dawn waqqfu kunvent fil-belt Kruċjata. Kien hemmhekk li San Franġisk niżel l-art meta qasam il-baħar fl-1219 biex imur mal-Ħames Kruċjata lejn Damietta fl-Eġittu.

Għalkemm il-Fonti Franġiskani tas-seklu 13 ma jsemmux li San Franġisk reġa'

għadda mill-Art Imqaddsa fi triqtu lura lejn l-Italja, wara l-laqgħa tiegħu mas-Sultan tal-Eġittu, hemm tradizzjoni qawwija li ssostni li, fil-fatt, San Franġisk kellu żmien biżżejjed biex iżur il-Qabar ta' Kristu u l-Postijiet Qaddisa l-oħra. Ix-xhieda hi tardiva. Jagħtihielna Fra Angelo Clareno, awtur tal-hekk imsejha "Kronaka tas-Seba' Tribulazzjonijiet tal-Ordni tal-Minuri", miktuba fl-1326, jġigifieri mitt sena wara l-mewt ta' San Franġisk. Clareno jgħid ċar u tond li San Franġisk qala' minn għand is-Sultan il-permess li jivvjaġġa liberament fit-territorji tiegħu u seta' jidhol jitlob fil-Bażilika tal-Qabar ta' Kristu mingħajr ma jhallas il-ħaraġ li l-Musulmani kienu jitolbu lill-Insara.

Diversi storiċi ma jaċċettawx il-kliem ta' Clareno bħala storikament veri, għas-sempliċi raġuni li kien hemm projbizzjoni

papali taht piena ta' skomunika għal min imur pellegrinaġġ fl-Art Imqaddsa u jagħti l-flus lill-Musulmani li kienu jaħkmuha biex jidhol jitlob fil-Qabar ta' Kristu jew f'Betleħem. Madankollu, storiku Franġiskan famuż bħalma kien Girolamo Golubovich, jinsisti li San Franġisk kien irċieva minn għand is-Sultan speċi ta' *laissez passer*, biex ikun jista' jivvjaġġa bla periklu u jidhol fil-Postijiet Qaddisa mingħajr ma jhallas flus.

Fatt ieħor interessanti hu li hemm vojt kronoloġiku fil-ħajja ta' San Franġisk, li ma nistgħux nispejgawh jekk mhux li naċċettaw li hu waqaf għal xi żmien fl-Art Imqaddsa. Nafu li San Franġisk iltaqa' mas-Sultan waqt il-perjodu tal-waqfien mill-ġlied f'Settembru 1219, u li mbagħad irritorna l-Italja qabel ma ġie ċcelebrat il-Kapitlu Ġenerali tal-1220. Imma dan il-Kapitlu ma ġiex iċcelebrat

f'Pentekoste, kif kien soltu jsir, imma f'San Mikiel, fid-29 ta' Settembru 1220. Mela, dan ifisser li f'Pentekoste ta' dik is-sena San Franġisk kien għadu ma wasalx l-Italja. Fejn kien? Veru li l-vjaġġi dak iż-żmien kienu jieħdu fit-tul, u li San Franġisk x'aktarx waqaf f'xi portijiet tal-kosta tad-Dalmazja qabel ma wasal fl-eremitaġġ ta' Isola del Deserto fil-Laguna ta' Venezia. Imma kien ikun biżżejjed xahar jew ftit aktar biex jirritorna. Mela kollox juri li San Franġisk kellu żmien jieqaf fl-Orient. Jekk hu rritorna Akri għand il-patrijiet, li kien l-uniku post possibbli biex ikollhom kunvent fl-Art Imqaddsa f'dak iż-żmien, hu seta' telaq biex imur Ġerusalem u Betleħem, li kienu ż-żewġ Santwarji l-aktar probabbli li wieħed jipprova jidhol fihom biex jitlob. Il-kumpliment tas-Santwarji x'aktarx li kienu kollha mgarrfa.

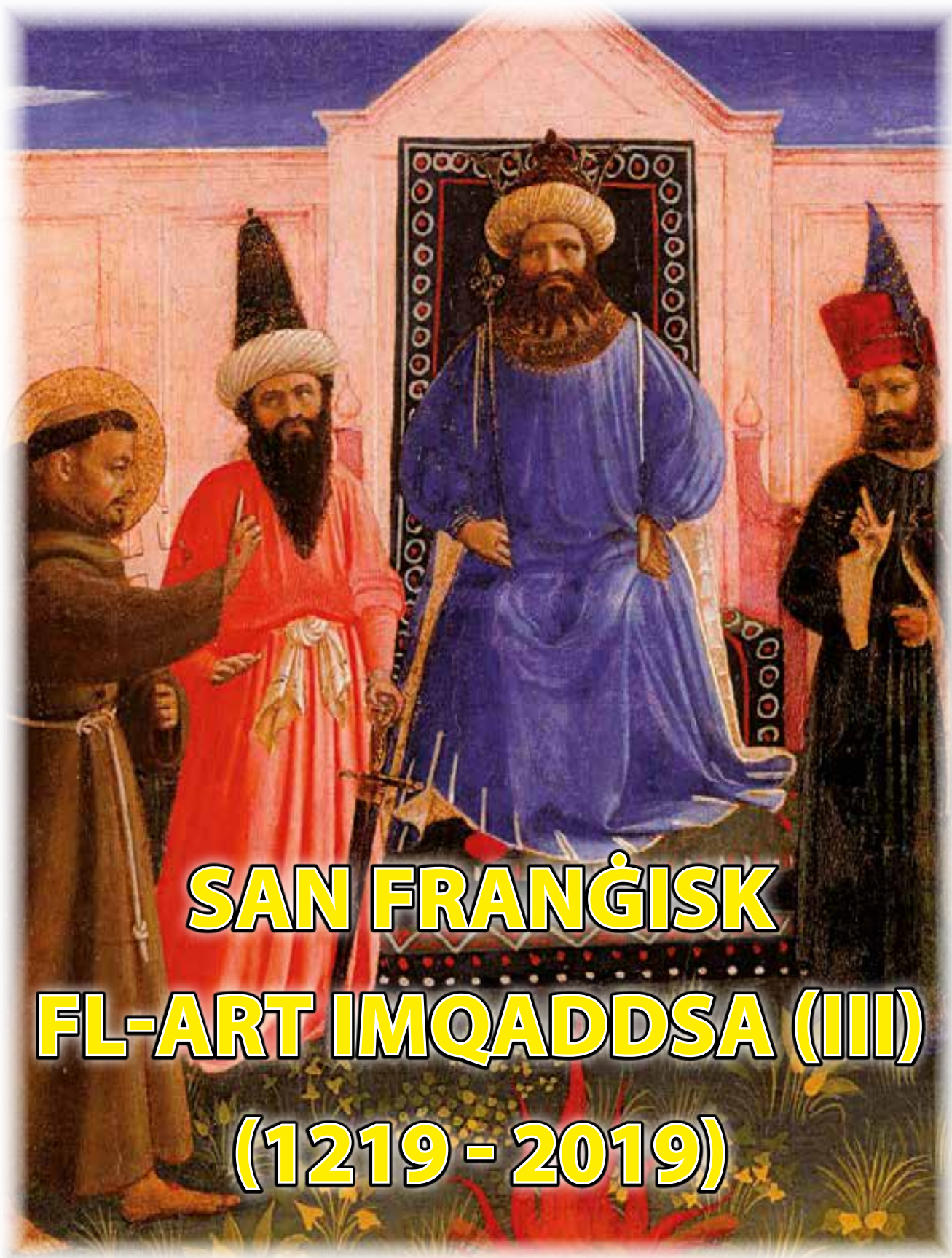
Hemm ukoll fattur ieħor importanti, li se jiġi studjat waqt dawn il-ġranet ta' riflessjoni li se torganizza l-Kustodja. Dan hu l-fatt li San Frangisk juri devozzjoni speċjali lejn il-misteru tat-Twelid ta' Ġesù u lejn il-misteru tal-Passjoni. Fil-fatt, ftit snin wara li rritorna mill-Orjent, fil-Milied tal-1223, San Frangisk holoq il-presepju ħaj waqt il-Quddiesa tal-lejl tal-Milied fi Greccio. U fl-14 ta' Settembru 1224, fuq il-Muntanja La Verna, hu irċieva d-don tal-istimmati tal-Mulej Ġesù. Dan hu fattur importanti li jorbot żewġ avvenimenti kruċjali tal-ħajja ta' San Frangisk mal-misteri tal-fidwa li aħna l-Insara mmorru nqimu meta nżuru l-Art Imqaddsa, speċjalment meta nidhlu fil-Bażilika tan-Natività f'Betleħem u fil-Bażilika tal-Qabar ta' Kristu (u fuq il-Kalvarju) f'Ġerusalemm.

L-istudjużi naturalment għandhom kull dritt li japplikaw kriterji xjentifiċi serji għall-indaġini storika tagħhom. Hu veru li ma nsibu xejn dwar xi żjara ta' San Frangisk fl-Art Imqaddsa (ħlief fil-port ta' Akri) fid-dokumenti qodma tal-istorja tal-Ordni. Madankollu nafu li l-istorja ma tinbeniex biss fuq dokumenti. L-istorja tinbena wkoll fuq tradizzjoni ħajja li tgħaddi minn generazzjoni għal oħra. Żgur li l-patrijiet

li kienu fl-Art Imqaddsa, fejn kellhom l-ewwel kunvent f'Ġerusalemm fl-1229, tliet snin biss wara l-mewt ta' San Frangisk, kienu jfakkru din il-miġja tal-fqajjar ta' Assisi fl-Art Imqaddsa. Ghax, xi skop kien hemm li San Frangisk jaqsam il-baħar mal-Kruċjati, biex jiltaqa' mas-Sultan tal-Eġittu? San Frangisk ma kienx bniedem politiku jew potenti. Ma seta' jitlob l-ebda trattat ta' paċi lis-Sultan. Talbu ċertament li jhallih imur jitlob fl-Art Imqaddsa. San Frangisk mar mal-Kruċjati bħala pellegrin. Dan hu fatt importanti ħafna. Anke l-istess Kruċjati, li kienu suldati armati sa snienhom, kienu jqisu lilhom infushom qabel xejn bħala pellegrini u mbaġhad bħala gwerriera. Dik li kienet magħrufa bħala *De recuperatione Terrae Sanctae* (il-kisba mill-ġdid tal-Art Imqaddsa), kienet meqjusa bħala pellegrinaġġ ta' fidi u talb aktar milli gwerra ta' konkwista.

Din it-teżi storika hi importanti biex nifhmu għaliex San Frangisk xtaq imur l-Art Imqaddsa, u għaliex il-Frangiskani fil-Kustodja tal-Art Imqaddsa jridu jfakkru b'mod solenni din il-ġrajja unika.

SAN FRANĠISK FL-ART IMQADDSA (III) (1219 - 2019)

Noel Muscat ofm

San Franġisk jiddeċiedi li jmur quddiem is-Sultan

Waqt il-perjodu qasir ta' waqfien mill-ġlied bejn il-Hames Kruċjata u al-Malek al-Kamel, f'Settembru 1219, San Franġisk ħa deċiżjoni li kellha tkun kruċjali u li setgħet tkun biss riżultat ta' bniedem ġenju li kien jara fil-bogħod. Il-fatti kif sehew huma dokumentati fil-

kitbiet ta' kronisti li kienu membri tal-Ħames Kruċjata. Dawn il-kronisti kitbu b'intenzjoni li jirrakkontaw il-fatti tal-Kruċjata, u ma kienx jimpurtahom direttament minn San Franġisk. Imma l-fatt li jsemmu li Franġisku mar iżur lis-Sultan tal-Eġittu jurina li dan l-aġir tal-qaddis kien tassew avveniment uniku li qanqal l-attenzjoni ta' kull min kien involut fil-ġrajja traġika tal-Ħames Kruċjata.

Fost dawn il-kronisti, l-aktar wiehed li jitkellem fid-dettall fuq din il-laqgħa hu Ernoul, li kien ġie għall-Kruċjata fis-servizz ta' Balian II ta' Ibelin, li kien sinjur nobbli ta' wiehed mill-istati Kruċjati. Dan kiteb il-kronaka tiegħu bil-Franċiż antik bejn l-1227 u l-1229. Golubovich ittraduċiha u ppubblikaha fil-*Biblioteca bio-bibliografica*, I, 10-13.

Xhud ieħor tal-istess ġrajja, imma li jirrepeti ħafna dak li jgħid Ernoul, kien il-kronista Bernard it-Tezorer, li kiteb fl-1229. Aħna se nġibu r-rakkont ta' Ernoul:

“Issa se nkellimkom dwar żewġ kjeriċi li kienu jinsabu fost l-armata f'Damietta. Huma marru quddiem il-Kardinal (Pelagius), u qalulu li kienu jixtiequ li jmorru jippridkaw lis-Sultan, imma li ma ridux jagħmlu hekk mingħajr il-permess tiegħu. Il-Kardinal qalilhom li, għal dak li kellu x'jaqsam miegħu hu, huma ma kinux se jmorru la bil-barka tiegħu u lanqas taht ordinijet tiegħu, għaliex hu qatt ma kien se jkun lest li jagħtihom permess biex imorru f'post li fi h kienu jistgħu jinqatlu. Għax hu kien jaf sewwa li jekk huma jmorru hemmhekk, qatt ma kienu se jerġgħu jiġu lura. Imma huma wiegħu li, jekk huma

riedu jmorru, hu ma kien se jkollu l-ebda ħtija, għaliex ma kienx hu li kkmandahom imorru, imma biss tahom il-permess biex imorru.

U hekk huma komplew jinsistu mal-Kardinal. Meta hu ra li kienu deċiżi fir-rieda tagħhom, qalilhom: ‘Sinjuri, jiena ma nafx x'għandkom f'qalbkom u fi ħsibijetkom, jekk humiex ħwejjeġ tajbin jew ħziena, imma jekk intom se tmorru, araw li l-qalb tagħkom u ħsibijetkom ikunu dejjem imdawrin lejn il-Mulej Alla.’ Huma wiegħu li riedu jmorru biex iwettqu għemil tajjeb li huma kienu ilhom jixtiequ jirrealizzaw. Imbagħad il-Kardinal qalilhom li kienet ħaġa tajba li jmorru jekk kienu jixtiequ hekk, imma li ma kellhom iħallu lil ħadd jaħseb li kien hu li bagħathom.”

Ir-rakkont ikompli, imma għalissa nieqfu hawnhekk.

Onorju III - Leandro Bassano

Ernoul jaghtina dettalji interessanti dwar il-preparattivi ta' Franġisku u siehbu, li kien fra Illuminato minn Rieti. Jidher ċar li l-iskop ta' San Franġisk, li ghalih mar Damietta, kien proprju li jirnexxilu jmur jiltaqa' ma' al-Malek al-Kamel personalment. Hu sab l-okkażjoni tajba meta l-Kruċjati kienu obbligati li jitolbu żmien ta' waqfien mill-ġlied wara t-telfa diżastruża li kienu sofrew

fid-29 ta' Awwissu 1219. Il-fatt li Franġisku ried jitlob permess mill-Kardinal Legat ghandu wkoll l-importanza tiegħu. Nafu li l-Kruċjati kienu għaddejja minn kriżi, għax fiha kien hemm gruppi li kienu qed jappoġġjaw lir-Re Jean de Brienne, u oħrajn li kienu jappoġġjaw lill-Kardinal Pelagius. F'kelma oħra l-kriżi kienet tirrigwarda t-tmexxija effettiva tal-Kruċjati. Ghalkemm il-forzi militari

tal-Kruċjati kienu frott ta' alleanzi politiċi, imma l-Papa Onorju III kien iddeċieda li l-Kruċjati kienu battalja qaddisa, u li kellha tkun il-Knisja li tmexxiha. Għal din ir-raġuni kien bagħat lill-Kardinal Pelagius, li kellu l-appoġġ tal-Kruċjati Taljani u tal-Ordni tal-kavallereski tal-Templari u l-Ospedaliери, li kienu jiffurmaw parti sostanzjali mill-Kruċjati. Pelagius kien jaf li kien hemm projbizzjoni papali,

taħt piena ta' skomunika, li xi Kristjani jgħaddu għall-kamp tas-Saraċini u jikkomunikaw magħhom. Kif se naraw aktar 'il quddiem, din l-iskomunika kienet tkopri wkoll kull inizjattiva spontanja li Kristjani jmorru pellegrini fl-Art Imqaddsa u jidhlu fil-Postijiet Qaddisa billi jkollhom iħallsu l-pedaġġ lill-awtorità Musulmana. San Franġisk ried imur għand is-Sultan bil-barka tal-Knisja. Pelagius ma qabilx miegħu, imma l-insistenza umli tar-raġel pellegrin fqajjar li sab quddiemu wasslitu biex fl-aħħar jehles minnu basta ma jidhirx li kien hu li bagħtu. Fl-ingenwità u l-ġenjalità tiegħu Franġisku kellu bżonn biss ta' dan, biex jieħu l-inizjattiva f'idejh u jmur għand is-Sultan.

Ir-rakkont tal-laqgħa ta' San Franġisk mas-Sultan fil-Kronaka ta' Ernoul

“Għaldaqstant iż-żewġ kjeriċi ħallew il-kamp Kristjan u rhewlha lejn il-kamp tas-Saraċini. Meta l-għassiesa Saraċini rawhom ġejjin, hasbu li kienu messagġiera jew forsi kienu ġew biex jiċċdu l-fidi tagħhom. Malli ltaqgħu magħhom qabduhom u wassluhom għand is-Sultan.

Meta daħlu fil-preżenza tiegħu sellmulu. Is-Sultan ukoll sellmilhom u staqsihom jekk ridux isiru Saraċini jew inkella kinux ġew b'xi messagġ.

Huma wieġbu li qatt ma kienu se jsiru Musulmani, imma li kienu ġew għandu bħala messagġiera f'isem il-Mulej Alla, sabiex hu jdawwar ruħu lejn Alla. Qalulu: 'Jekk inti tixtieq temminna, aħna ngħaddu ruħek għand Alla, għax aħna qed ngħidulek fil-verità li jekk inti tmut fil-liġi li tistqarr bħalissa, inti tintilef u Alla ma jilqax lil ruħek. Għal din ir-raġuni ġejna. Imma jekk inti tismagħna u tipprova tifhimna, aħna nuruk kollox b'argumenti konvinċenti, fil-preżenza tal-aktar mgħallmin għorrief tas-saltna tiegħek. Jekk inti tiġmagħhom hawnhekk nuruk kif il-liġi tagħkom hi falza.'

Is-Sultan wieġeb li hu kellu l-arcisqfijiet, isqfijiet u kleru tal-liġi tiegħu, u li ma kienx lest li jisma' dak li jgħidulu jekk mhux fil-preżenza tagħhom. Iż-żewġ kjeriċi wieġbu: 'Tajjeb, ordnalhom jiġu hawnhekk, u jekk aħna ma nkunux nistgħu nuru b'argumenti solidi li dak li ngħidulek hu veru, jiġifieri li l-liġi tagħkom hi falza - jekk inti lest li tisma' u tifhem - allura mbagħad tista' taqtgħalna rasna barra.' Għalhekk is-Sultan ordnalhom jidhlu miegħu fit-tinda tiegħu. U xi wħud mill-irġiel nobbli u għorrief tas-saltna tiegħu ġew flimkien maż-żewġ kjeriċi biex jagħmlu dik il-laqgħa.

Meta kulhadd kien inġema' s-Sultan spjega r-raġuni

għaliex kien sejħilhom flimkien u ġabhom fil-preżenza tiegħu. Qalilhom ukoll dak li kienu qalulu iż-żewġ kjeriċi, u l-intenzjoni li biha kienu ġew quddiemu. Imma dawn wegħbu: 'Sinjur, inti x-xabla tal-liġi: inti għandek id-dmir li żżommha u tiddefendiha. Aħna nikkmandawk, f'isem Alla u Muħammad, li tana l-liġi, biex taqtgħalhom rashom barra issa stess, għaliex aħna ma rridu nisimghu xejn minn dak li għandhom xi jgħidu. Aħna wkoll inwissuk biex ma tagħtihomx widen, għaliex il-liġi tipprojbixxi li aħna nisimghu lil min jippriedka (xi reliġjon oħra). U jekk ikun hemm xi ħadd li jrid jippriedka jew jitkellem kontra l-liġi tagħna, il-liġi tikkmanda li għandna naqtgħulu rasu barra. Għal din ir-raġuni aħna nikkmandawk, f'isem Alla u f'isem il-liġi, biex taqtgħalhom rashom issa stess, kif trid il-liġi.'

Malli qalu hekk huma telqu 'l barra mingħajr ma riedu jliissnu kelma oħra. Is-Sultan baqa' waħdu maż-żewġ kjeriċi. Imbagħad is-Sultan qalilhom: 'Sinjuri, dawk qaluli li f'isem Alla u f'isem il-liġi jiena għandi nordna li jaqtgħulkom raskom, għax hekk hu preskritt. Imma jiena se naġixxi kontra l-liġi, għaliex jiena minix se nikkundannakom għall-mewt. Għax azzjoni bħal dik tkun ta' ħsara fuqkom, intom li lghabtu l-kuxjenza

taghkom fil-periklu li tmutu biex issalvawli ruhi għal Alla. Wara li qal dan, is-Sultan qalilhom li jekk kienu jixtiequ, huma setgħu jibqgħu miegħu, u li hu kien lest li jagħtihom ħafna artijiet u possedimenti. Imma huma wiegħbu li ma ridux joqogħdu hemm, billi huma raw li hu ma riedx jismagħhom jew jifhem il-messaġġ tagħhom. Għalhekk talbuh li jerġgħu lura fil-kamp Kristjan, jekk hu jagħtihom permess.

Is-Sultan weġibhom li hu bil-qalb kollha kien lest li jhallihom jirritornaw qawwijn u shaħ fil-kamp Kristjan. Mhux biss, imma għab kwantitajiet kbar ta' deheb, fidda, u ħwejjeġ tal-ħarir u stedinhom jiehdu dak kollu li riedu. Huma

qalulu li ma kienu se jieħdu xejn, għadarba ma setgħux jakkwistaw ruħu għall-Mulej Alla, għax huma kienu jqisu din bħala l-aktar haġa prezzjuża li setgħu jagħtu lil Alla, aktar milli jippossedu teżori. Qalulu li kien biżżejjed jekk jagħtihom xi haġa biex jitrejqu, u mbagħad huma kienu lesti li jtilqu, għadarba hemmhekk ma setgħu jagħmlu xejn aktar. Is-Sultan offriehom ħafna ikel, u mbagħad huma sellmulu u marru lura, u hu ordna li jiġu skortati qawwijn u shaħ biex imorru lura fl-armata Kristjana.”

Ir-rakkont tal-laqgħa ta' San Franġisk mas-Sultan f'Jacques de Vitry

Digà semmejna lil dan l-Isqof ta' Akri, li kien

preżenti fil-Ħames Kruċjata bħala predikatur. Jacques de Vitry hu xhud ta' min wiehed joqgħod fuqu dwar San Franġisk u l-bidu tal-Ordni tiegħu. Fil-fatt, ftit wara li gie ordnat Isqof, hu kiteb ittra minn Genova fl-1216, ftit qabel ma salpa lejn Akri, li hi l-eqdem dokument li għandna dwar l-eżistenza tal-patrijiet Minuri fl-Umbria. Meta mbagħad wasal Damietta, jidher li sar jaf bil-preżenza ta' San Franġisk fil-kamp tal-Kruċjati, għax jikkellem dwaru u dwar il-laqgħa li kellu mas-Sultan tal-Egittu f'ittra li kiteb minn Damietta fl-1220:

“L-imghallem ta' dawn l-aħwa, jiġifieri l-fundatur ta' dan l-Ordni, gie fil-kamp tal-eżercitu tagħna, mimli bil-

*Ghirlandaio, S.
Franġisk u l-prova
tan-nar quddiem
is-Sultan, c. 1483,
Cappella Sassetti,
Firenze*

hegga tal-fidi, u ma kellux biża' li jmur f'nofs l-eżerċitu tal-għedewwa tagħna u għal bosta granet ippriedka lis-Saraċini l-kelma ta' Alla, imma mingħajr hafna frott. Is-Sultan tal-Egittu, mandankollu, talbu, ras imb ras, biex jitlob lill-Mulej għalih sabiex, bl-ispirazzjoni divina, hu jkun jista' jhaddan dik ir-religjon li l-aktar toghgob lil Alla." (*Fonti għall-Ħajja ta' S. Franġisk*, Vol. 2, 1687).

L-istess Isqof kiteb ukoll opra bit-titlu *Historia Occidentalis*. Fil-kapitlu 32 tagħha jtkellem "Dwar l-Ordni u l-Predikazzjoni tal-Patrijiet Minuri", u jerga' jsemmi l-laqgħa ta' San Franġisk mas-Sultan:

"Ahna stajna naraw lil dak li hu l-ewwel fundatur u l-imghallem ta' dan l-Ordni, u li lilu jobdu l-oħrajn kollha bhala s-superjur generali tagħhom. Hu raġel sempliċi u bla skola, imma għażiż għal Alla u għall-bnedmin, u jismu Fra Francino. Hu kien hekk mimli b'imhabba qawwija u hegga tal-ispirtu li, meta gie fl-eżerċtu Kristjan, li kien ikkampjat quddiem Damiata, fl-art tal-Egittu, ried imur, bla biża' u armat biss bit-tarka tal-fidi, fil-kamp tas-Sultan tal-Egittu. Lis-Saraċini li kienu qabduh prigunier tul it-triq, hu beda jtennilhom: 'Jiena nisrani, ħuduni quddiem is-sinjur tagħkom.' Meta ħaduh quddiemu, u s-Sultan qies il-bixra tal-bniedem ta'

Alla, il-bhima kiefra ħassu mibdul fi bniedem umli, u għal bosta granet kien jisimgħu bir-reqqa, waqt li hu kien jippriedka lil Kristu quddiemu u quddiem il-kbarat tiegħu. Imbagħad, billi beda jibża' li xi hadd minn dawk ta' madwaru jhalli lilu nnifsu jikkonverti lejn il-Mulej minhabba l-qawwa tal-kliem tiegħu, u hekk jgħaddi fl-eżerċtu tal-insara, reġa' bagħtu lura fil-kamp tagħna, bil-gieħ u l-ħarsien mill-periklu. Hu u jnifred minnu, talbu hekk: 'Itlob għalija, sabiex Alla jogħgbu jurini liema ligi u fidi hi l-aktar li toghgbu'" (*Fonti għall-Ħajja ta' San Franġisk*, Vol. 2, 1695).

Analiżi storika-kritika ta' din il-grajja

Ir-rakkont ta' Ernoul jidher li għandu valur storiku importanti, għax ma fih l-ebda element ta' żjieda leggendarja jew apoloġetika kif naraw fil-fonti dokumentarji aktar tardivi. Fl-istess żmien li kiteb Ernoul u miegħu Jacques de Vitry, fra Tommaso da Celano kien qiegħed jikteb il-*Vita beati Francisci*, li pprezenta lill-Papa Girgor IX fil-25 ta' Frar 1229. Din hi l-ewwel biografija ta' San Franġisk fost is-sensiela ta' biografiji hekk imsejhin "uffiċjali", bl-iskop li tipprezenta lil San Franġisk, li kien għadu kif gie kkanonizzat fis-16 ta' Lulju 1228, bhala mudell ta' perfezzjoni Kristjana.

Celano hu l-ewwel wieħed li jtkellem mill-impenn ta' San Franġisk li jmur fost is-Saraċini. Isemmi tliet avvenimenti, jiġifieri dak tal-1212, meta Franġisku qasam il-baħar minn Ancona imma spicċa fid-Dalmazja, dak tal-1213, meta ried imur jevangelizza lis-Saraċini fi Spanja u jiltaqa' mal-Miramolino, imma marad u kellu jirritorna, u l-vjaġġ tal-1219 li fl-aħħar wasslu fl-Orjent. In-nota karatteristika ta' Celano, u tal-biografija l-oħrajn uffiċjali li kitbu warajh (Julian minn Speyer, Bonaventura minn Bagnoregio), hi dik li jipprezentaw lil San Franġisk li jmur fost is-Saraċini *sacri martyrii desiderio flagrans* (imheggeg bix-xewqa tal-martirju mqaddes), *ad praedicandam fidem christianam* (biex jippriedka l-fidi Kristjana). Ir-rakkont fil-*Vita beati Francisci* (1C 56-57) kellu jipprovdi l-baži ta' kull rakkont ieħor. Interessanti li kien proprju fl-istess żmien, fis-16 ta' Jannar 1220, li fra Berardo u sħabu sofrew il-martirju mis-Saraċini fil-belt ta' Marrakesh fil-Marokk.

Jidher ċar li l-biografija wara Celano komplew iżidu dettalji oħrajn li huma diskutibbli mil-lat storiku. Hekk jagħmel, per eżempju, San Bonaventura, fil-*Legenda Maior Sancti Francisci*, miktuba fl-1260-1263. Fir-rakkont tiegħu (LM IX,5-6) Bonaventura kellu l-mertu li kien

intervista lil fra Illuminato minn Rieti, li kien akkumpanja lil San Frangisk għand is-Sultan, u li fornih b'xi dettalji interessanti. Fost dawn insibu l-fatt li Frangisku u Illuminato jidhlu fil-kamp tas-Saraċini bħal ħrief qalb l-ilpup, u li jiġu ttrattati b'mod krudil sakemm jitwasslu quddiem is-Sultan. Dan id-dettall seta' kien veru, imma l-kronisti tal-Ħames Kruċjata li rajna ma jsemmu xejn minn dan.

L-aktar element li nistgħu insejnhulu legġendarju fir-rakkont ta' Bonaventura għandu x'jaqsam mal-fatt meta San Frangisk, quddiem is-Sultan al-Malek al-Kamel, sfida lill-mexxejja reliġjużi Musulmani għall-prova tan-nar. Dan il-fatt ġie mmortalizzat f'diversi rappreżentazzjonijiet ikonografiċi ta' San Frangisk matul is-sekli 13 u 14 minn pitturi tal-fama ta' Giotto Bondone u d-dixxipli tiegħu, bħall-każ tal-kappella Bardi f'Santa Croce, Firenze, tal-knisja ta' San Frangisk f'Montefalco, u postijiet oħrajn. Meta wiehed jaqra r-rakkont jidher ċar li San Frangisk ma jiġix ipprezentat bħala pellegrin umli imma pjuttost bħala Kruċjat li ried jisfida lis-Saraċini u jidhol fin-nar quddiem is-Sultan, biex hekk jurih li l-fidi vera kienet dik Kattolika u mhux ir-reliġjon Musulmana. Nafu mir-rakkont li s-Sultan u l-mexxejja reliġjużi tiegħu ma laqgħux l-isfida ta' Frangisku. Dan ir-rakkont

fiġi ċertament element legġendarju, imma forsi l-iskop ta' Bonaventura kien dak li juri l-ħeġġa kbira li kellu San Frangisk li jsofri l-martirju u jipprova jippriedka lil Kristu lis-Saraċini. Interessanti li Golubovich jinsisti fuq verità li hemm fil-baži ta' dawn ir-rakkonti, u li tiġi kkonfermata saħansitra mill-kronisti tal-Ħames Kruċjata, jiġifieri li s-Sultan stieden lil San Frangisk joqgħod għandu għal diversi granet u kien jisimgħu, u li talbu wkoll jitlob għalih biex jasal għall-għarfien tal-fidi vera.

Dokument interessanti, imma li hu ċertament apokrifu, hu dak magħruf bħala *Verba fratris Illuminati (Il-Kliem ta' fra Illuminato)*. Dan hu dokument li jitkellem dwar kif San Frangisk kellu jaffronta lis-Sultan li ried iqarraq bih billi jġieghlu jirfes fuq tapit mimli disinji ta' slaleb, ħalli b'hekk ikun jista' jakkuża lil San Frangisk li jiddisprezza s-salib. Frangisku ma jinkwetax u jidhol normalment jirfes fuq it-tapit, u meta s-Sultan joġġezzjonalu li hu kien iddisprezza s-salib, Frangisku wiegħbu li l-veru salib ta' Kristu kien tal-Kristjani, filwaqt li s-Saraċini kellhom is-slaleb tal-hallelin imsallbin ma' Ġesù! U meta s-Sultan joġġezzjona li l-Kruċjati kienu qed jokkupaw artijiet mhux tagħhom, Frangisku tah tweġiba ta' Kruċjat, u qallu li

kienu s-Saraċini li okkupaw l-artijiet li qabel kienu tal-Kristjani, u mhux bil-maqlub. Dan hu dokument li juri kif, lejn tmiem is-seklu 13, il-laqgħa ta' San Frangisk mas-Sultan saret okkażjoni biex il-kittieba jiddefendu l-iskop tal-Kruċjata armata billi jappellaw għall-awtorità ta' San Frangisk innifsu!

L-element legġendarju jidher ukoll fir-rakkont li nsibu fl-*Actus beati Francisci et sociorum eius*, 27, u fil-*Fioretti* ta' San Frangisk, 24. Dan ir-rakkont juri kif San Frangisk kien qed jivvjaġġa fl-artijiet tas-Saraċini, meta waħda prostituta stednit u jidneb magħha. San Frangisk talabha tmur miegħu fejn kien hemm huġġieġa nar jaqbad u ntxehet għeri fin-nar u stedinha tidhol miegħu biex tidneb. Il-mara nidmet mid-dnub tagħha u kkonvertiet. Fi tmiem il-laqgħa tiegħu mas-Sultan, dan talab lil Frangisku biex jitlob għas-salvazzjoni tiegħu, u Frangisku wiegħdu li hu kellu jsalvah billi jibgħatlu żewġ patrijiet biex jgħammaduh f'isem Kristu qabel imut. U hekk seħħ. Meta San Frangisk kien diġà miet u kien qed imut ukoll is-Sultan al-Malek al-Kamel, San Frangisk deher lil żewġ patrijiet u baġħathom l-Eġittu biex jgħammdu lis-Sultan li hekk miet ta' nisrani u ġie salvat.

Naturalment dawn il-fonti fiġhom bosta elementi legġendarji. L-*Actus* ġie

miktub minn fra Ugolino da Montegiorgio fl-1327-1337 u l-*Fioretti* huma adattament tiegħu tat-tieni nofs tas-seklu 14. Ġejjin mill-pinna ta' patrijiet *Spiritwali*, li kienu jiddefendu l-oriġinalità tas-sejha Franġiskana b'ton polemiku, u li għamlu minn San Franġisk profeta tal-aħħar żminijiet. Imma l-aktar element importanti, li dwaru nitkellmu fl-artiklu li jmiss, hu l-fatt li l-*Actus* jgħidulna li s-Sultan ta *signaculum*, jew dokument (firman) lil San Franġisk, biex hu u l-patrijiet tiegħu jkunu jistgħu jivvjaggaw żguri fit-territorji Saraċini:

“Il-missier l-aktar qaddis Franġisku, imqanqal mill-ħegga tal-fidi u tal-martirju, mar lil hinn mill-baħar ma' tnax minn shabu l-aktar qaddisin, u ried imur direttament għand is-Sultan. Malli wasal fl-artijiet tal-pagani, fejn it-toroq kienu mharsa minn irġiel kiefra li l-ebda Kristjan ma kien jista' jiltaqa' magħhom mingħajr ma jduq il-mewt, bir-rieda ta' Alla hu u shabu ħelsu mill-mewt. Qabduhom, sawtuhom b'diversi manjieri u rabtuhom sewwa, imbagħad haduhom quddiem is-Sultan. Quddiemu, San Franġisk, mghallem mill-Ispirtu s-Santu, ippriedka fuq il-fidi kattolika b'mod tant divin li offra lilu nnifsu

*San Bonaventura -
Peter Paul Rubens*

biex jipprova l-verità tagħha billi jgħaddi min-nar. Meta ra dan is-Sultan wera qima kbira lejha, kemm għas-saħħa tal-fidi tiegħu, kif ukoll għall-mod kif kien jiddisprezza d-dinja - għax hu ma ried jircievi l-ebda rigal minkejja l-fatt li kien fqir - kif ukoll minhabba l-fervur tal-martirju li wera. Minn dak il-waqt is-Sultan kien jisimgħu bil-qalb u kien jitolbu li jmur quddiemu ta' spiss. Fuq kollox, bil-generożità kollha, ta lil San Frangisk u lil shabu l-permess li jippridkaw liberament kull fejn iridu. U tahom ukoll *signaculum* (sinjal ta' rikonoxximent), biex hekk hadd ma jagħmlilhom ħsara" (Traduzzjoni minn *Atti del Beato Francesco e dei suoi Compagni*, cap. 27, in *Fonti Agiografiche dell'Ordine Francescano*, 1547).

Meta naqraw dawn ir-rakkonti tiġina spontanja l-mistoqsija: kemm hemm verità storika fihom? X'inhum l-iskop tagħhom? Huma tassew ħrejje? Ċertament mhux faċli nwieġbu, u nafu biżżejjed kemm il-biografi ta' San Frangisk u l-kompilaturi tas-seklu 14 riedu jagħtu idea tal-qaddis bħala wieħed li kien jaqbel mija fil-mija mal-ispirtu tal-Kruċjati. Forsi jeħtieġ insibu soluzzjoni bejn interpretazzjoni fidila tagħhom li tara fihom biss verità storika, u dik li tqishom bħala dokumenti artifiċjali li għawġu l-istorja għal skopijiet apoloġetici favur il-Kruċjata. Is-soluzzjoni għall-problema mhijiex faċli, għax id-dokumentazzjoni li għandna hi limitata. Rajna l-valur tal-kronisti tal-Ħames Kruċjata,

kif ukoll l-iżviluppi li żiedu l-biografi ta' San Frangisk. Fuq min minnhom nistgħu norbtu l-argumenti tagħna b'mod konvinċenti?

Girolamo Golubovich għażel it-triq tal-moderazzjoni, u juri kif anke f'dawn ir-rakkonti hemm elementi ta' verità. Fadlilna naraw x'gara meta San Frangisk irritorna mil-laqgħa tiegħu mas-Sultan al-Malek al-Kamel. Kemm dam fl-Orient? Telaq lura l-Italja mill-ewwel jew inkella baqa' fl-Orient għal xi żmien? Veru li hu żar l-Art Imqaddsa u l-Qabar ta' Kristu? Veru li l-istorja tal-preżenza Frangiskana fl-Art Imqaddsa tmur lura eżattament għal din il-mawra epika ta' Frangisku fl-artijiet "lil hinn mill-baħar", 800 sena ilu?

**IS-SIMBOLIŻMU
TAL-ĠISEM
TAL-BNIEDEM
FIL-KULTURA BIBBLIKA**

Fr Charles Buttigieg

“Qeghedni bhal sigill fuq il-qalb tiegħek, sigill fuq id-driegħ tiegħek, għaliex bhall-mewt qawwija l-imħabba; daqs Art l-Imwiet hi kiefra l-ghira; ix-xrar tagħha xrar tan-nar, nar tal-Mulej.” (Għanja tal-Għanjiet 8:6).

Il-Ġisem Uman fil-Bibbja

Il-bniedem huwa maħluq (il-verb: *bara*, fis-Sanskrit *kri* u għalhekk 'kreazzjoni') fuq ix-xbieha (bil-Grieg: *eikona*) ta' Alla, raġel u mara (ara Ġob 10, 8-10): "Nagħmel il-bniedem skont ix-xbieha tiegħi. Imbagħad ħalaq il-bniedem (Adam) skont ix-xbieha tiegħu; maħluq skont ix-xbieha ta' Alla; raġel (*ish*) u mara (*ishah*) ħalaqhom" (Ġenesi 1, 26-

27). Il-bniedem (bil-Grieg: *anthropos*) huwa msemmi 550 darba fil-Bibbja filwaqt li l-kelma 'raġel' (*aner*) tinsab 216-il darba. Sfortunatament il-kultura moderna tippreżentalna lill-bniedem bħala oġġett fejn il-ġisem tal-bniedem sar strument ta' pjaċir. Il-Bibbja għandha tifhir għoli għall-ġisem tal-bniedem bħala sabiħ (*jafeh*) u tajjeb (*tob*) u thares lejha fil-kuntest tal-persuna tal-bniedem maħluq minn Alla (ara Salm 8). Dan huwa

ferm differenti mill-kultura Griega li kien tqis lir-ruħ tal-bniedem bħala prigunier (bil-Grieg: *sema*) fil-ġisem (u għalhekk bil-Grieg: *soma*) li jeħtieġ teħles minnu u xejriet duwalistiċi oħra pitagorjani u platonici (Platun 428-349 Q.K.).

Fil-Bibbja nsibu dik li ngħidulha antropoloġija unitarja, il-ġisem (Ebr: *basar*, Assirjan: *zumru*, Sumeru *su*) u r-ruħ (Ebr: *ruah*, *nefesh* u *leb*) flimkien. Il-kelma *basar* insibuha 273 darba fl-Antik Testament, (fl-Għarbi għandna l-kelma *basara* li tfisser 'taħbi'). Fl-Ebrajk għandna ukoll kelmiet oħra bħal: *gewigha*, *zemorah*, *esem* u *beten*. Mill-kelma *esem* insibu l-kelma *asam* li tfisser 'saħħa'. U mill-kelma *gewigha* mnissla l-kelma *goy* li tfisser bl-Ebrajk 'poplu'. Il-kelma *zemorah* tfisser proprjament 'fergħa' li minnha ġejja l-kelma *zamar* li tfisser 'tizbor is-siġar'. Tajjeb ukoll li ngħidu li l-kelma Ebrajka *basar* tirreferi wkoll għall-umanità. Il-ġisem mejjet huwa mfisher bil-kelmiet: *gufa*, *nebela* u *peger*. Fil-fatt għal San Pawl *soma* tfisser li l-bniedem huwa ġisem u mhux li għandu ġisem u juża l-kelma *sarx* biex jindika l-laħam tal-bniedem imwaqqa' fid-dnub u li din is-*sarx* giet mifdija wkoll (ara 1 Kor 6, 12-20 u l-prologu ta' San Ġwann, fejn il-verb sar *sarx*). Huwa fatt interessanti

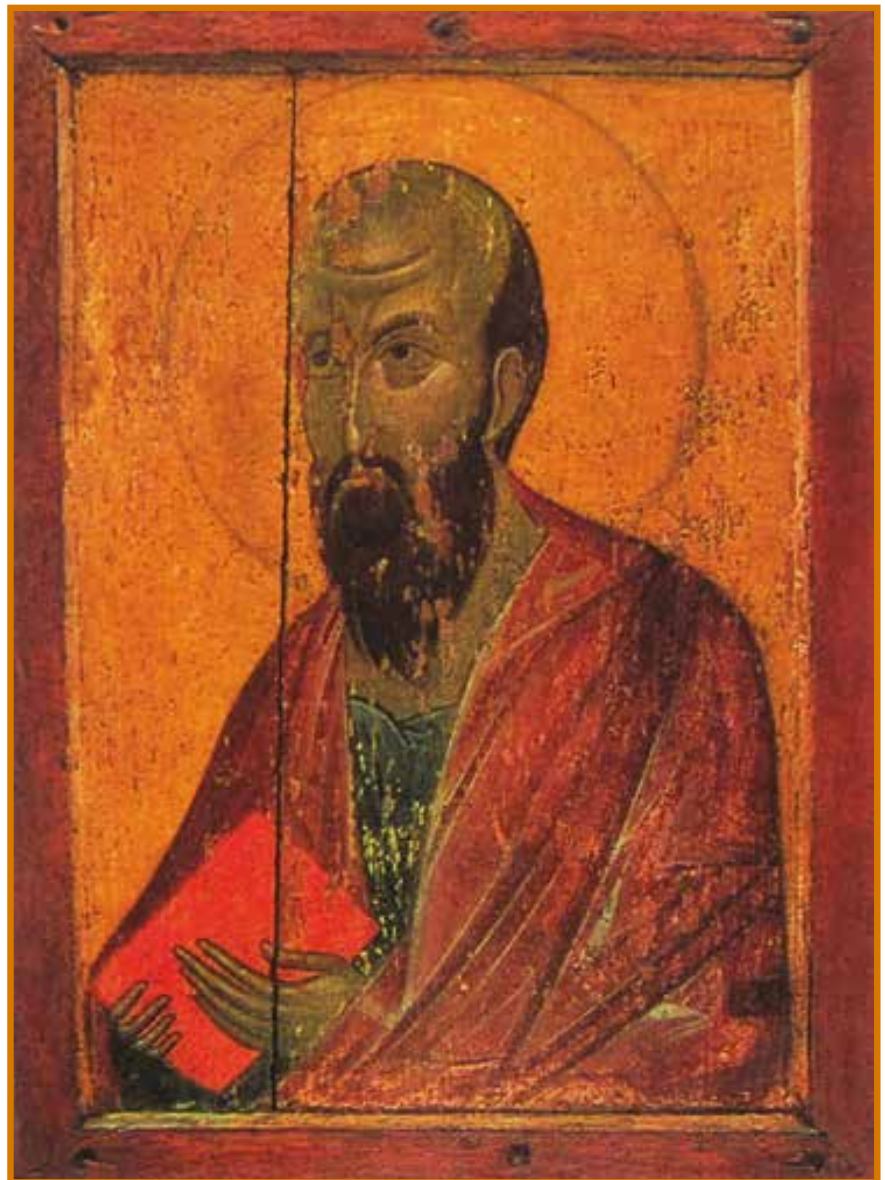

li fil-Bibbja nsibu diversi simboliżmi marbuta mal-partijiet differenti tal-ġisem tal-bniedem per eżempju d-demm, il-qalb, in-nifs, il-moħħ, l-imnieher, l-għonq, il-griżmejn, l-ilsien, l-istonku, l-imsaren, il-fwied, il-kliewi, marrara, il-ġuf, ir-ras, ix-xagħar, l-għajnejn, il-widnejn, il-ħalq, l-ilsien, l-idejn, is-saqajn, l-għadam (bil-Grieg: *osteon* li ġejja mil-lingwa antikissima orjentali tas-Sanskrit *asthin*), ġilda (bl-Ebrajk *or*, Assirjan *uru*, Sumeru *maxku* u bl-Għarbi *aurah* fejn fil-Malti għandna l-kelma 'għarwien' b'rabta ma' dawn il-lessemi, bl-Għarbi hemm ukoll *sallaha* fejn fil-Malti għandna 'salha' tal-ġisem u bl-Għarbi ukoll insibu *baxar* u *adam*), kustilja (jew ġenb, bl-Ebrajk *tsela*, bl-Għarbi *sulu*, bil-Malti 'djuł'), il-mudullun u l-ġilda. Fl-Ebrajk hemm l-istess kelma għall-moħħ u l-mudullun bil-kelma *moah* (ara Ġob 21:24). Insibu diversi kliem, ideat u immaġni marbuta ma' dan is-simboliżmu korporju tal-ġisem uman.

Hawnhekk naraw influssi ta' diversi kulturi marbuta mal-Bibbja li mbagħad stabilixxew ruħhom bħala simboli teoloġiċi u Kristjani għalkemm il-kulturi pagani ffokaw l-iktar fuq l-organi

marbuta mal-fertilità. Wiehed mill-kotba bibliċi li fih dan is-simboliżmu qawwi huwa bla dubju ta' xejn il-ktieb tal-Għanja tal-Għanjiet: "Inti sraqtli lil qalbi, għarusa tiegħi, int

straqqli lil qalbi, sa b'harsa wahda tieghek, sa b'wahda biss mill-gawhar ta' fuq ghonqok! Imhabbtek kemm hi helwa, ohti gharusa, kemm hi ahjar imhabbtek mill-inbid! Rihet fwihatek ohla minn kull balzmu! Xofftejk, gharusa tieghi, qattru ghasel safi, u taht ilsienek ghasel u halib. Rihet l-ilbiesi tieghek bh'al dik tal-Libanu" (Ghan 4:9-11). Il-gisem uman jiffirma ghalhekk simboli mill-iktar antiki u profondi.

Il-Gisem u d-Demm

San Gwann l-evangelista juza l-kelma 'laham' u mhux 'gisem', biex juri r-realtà tal-gisem tal-bniedem. Fil-Grieg ta' San Gwann ghandna l-kelma *sarks* li tfisser 'laham tal-gisem' (bl-Ingliż: *flesh*) u mhux il-kelma Griega *soma* li tfisser 'gisem' (*body*, il-kelma Griega hija nfluwenzata mis-Sumeru *su* li tfisser *gisem* u *zu* li tfisser

'tagħraf korporalment' jew 'timla bil-gherf'). Fl-Assirja

nsibu l-kelma *amaru* b'rabta li tagħraf il-gisem. Il-komponent l-iehor għal mal-laham tal-gisem, hu d-demmm (*dam*, bil-Grieg: *haima*, bil-Hitti: *zukri*), li skont id-dinja Lhudija huwa dan li jagħti l-ħajja lil-laham, litteralment il-ħajja fil-vini tal-bniedem (ara Ġenesi 9,4, fejn insibu l-projbizzjoni li ma jiklux laham bil-ħajja tiegħu go fih, jigifieri bid-demmm). Għalhekk id-demmm huwa marbut mas-sagru u t-tixrid tiegħu huwa dejjem profanazzjoni: "Għax il-ħajja ta' kull laham hi f'demmu u min jiekol minnu jinqata' l

barra” (Lev 17:14). Fil-Ġdid Testment naraw id-demm innoċenti ta’ Kristu mxerred għall-fidwa tagħna (ara Rumani 5:9). Iċ-ċentru ta’ dan il-ġisem uman hija l-qalb (*leb* jew *lebab*, bl-Assirjan: *qablu* li tfisser ‘fin-nofs’ jew ‘tkun quddiem’, fil-Malti għandna l-kelma ‘qabel’ jew ‘qrib’) li għandha importanza kbira fil-Bibbja. Hija wkoll iċ-ċentru tal-għerf fil-kultura Ebrajka: “il-qalb ferrieħa tagħmel il-wiċċ daħkan, imma l-qalb imnikkta tmewwet ir-ruħ” (Prov 15, 13). Mhux ta’ b’xejn li l-kelma ‘qalb’ insibuha 850 darba fil-Bibbja. It-terminu Grieg għall-qalb *kardia* jista’ jfisser ukoll il-‘moħħ’.

Simbolu Korporju

L-Għaxar swaba’ ta’ l-id u tas-saqajn huma marbuta mal-għaxar kmandamenti ta’ Alla. Il-parti tal-lemin tal-ġisem hija marbuta mad-dawl u mat-tajjeb u l-parti tax-xellug mad-dlam u mal-mewt. Il-moħħ huwa

marbut mal-għerf u l-qalb mal-imħabba. Ir-ras hija simbolu tal-awtorità. San Pawl jesprimi dan il-ħsieb meta jitkellem dwar ir-rabta ta’ Kristu mal-Knisja: “Kristu hu r-Ras fuq il-Knisja kollha, li hi Ġismu, il-milja ta’ dak li jimla kollox f’kollox” (Efesin 1, 23). L-għajn hija d-dawl u l-musbieħ għall-ġisem kollu (ara Matt 6, 22). Il-widnejn huma marbuta mas-smiġħ u mal-ubbidjenza tal-kmandamenti ta’ Alla. Il-widnejn ta’ Alla jfisser li huwa jisma’ t-talb tal-poplu tiegħu kif naraw fis-Salm 94, 9. Fil-konsagrazzjoni tal-qassis Lhudi it-tarf tal-widna l-leminija tiegħu kien jiċċappas bid-demmi tas-sagrifiċċju (ara Lev 8, 23). L-id ta’ Alla hija marbuta mal-ħolqien waqt li l-id tal-bniedem hija marbuta mal-kapaċità u mal-fejqan: “Ejja qiegħed idek fuqha u hija tgħix” (Matt 9, 18). Ix-xofftejn permezz tal-bewsa huma turija ta’ ġieħ, rispett u mħabba. L-idejn fil-Bibbja huma marbuta

mal-barka, impożizzjoni u konsagrazzjoni (ara Ġen 48, 14). Il-ġuf (bl-Ebrajk: *rehem*) ifisser ħniena u kompassjoni kif naraw f’Isajja 47, 6 u Lamentazzjonijiet 3, 22. Ix-xagħar huwa simbolu tal-qawwa. Il-wiċċ ta’ Alla fil-Bibbja jrid juri l-preżenza tiegħu: “Ixhet fuqna, Mulej, id-dawl ta’ wiċċek” (Salm 4:7). L-għadam huwa meqjuż li għandu fih iż-żerriegħa tal-qawmien tal-ġisem (ara Eżekjel 37). Interessanti l-etimoloġija tal-kelma Ebrajka għall-irkoppa *birku* li tfisser ‘tgħawweg’ b’rabta mal-kelma ‘barka’. Għalhekk il-knisja thares b’mod posittiv lejn il-ġisem tal-bniedem kif tgħidilna l-*Gaudium et spes* fin-numru 14, il-ġisem huwa mezz ta’ salvazzjoni skont Tertulljanu *caro cardo salutis* (ara Rumani 12:1). Ir-rebħa ta’ Kristu fil-qawmien u fuq il-qabar vojti hija r-rebħa glorjuża tal-ġisem mejjet li qam u għalhekk mhuwiex ‘qabar’ għar-ruħ.

Bibliografija

Aaron Son, S., "Implications of Paul's 'one flesh' concept for his understanding of the nature of man", in *Bulletin for Biblical Research* 11 (2001) 107-122.

Biedermann, H., *The Wordsworth Dictionary of Symbolism*, New York 1996.

Carmichael, C., *Sex and religion in the bible*, New Haven (CT) 2010.

Danielou J., *I simboli cristiani primitivi*, Roma 1990.

GUINAN, M.D., "Images of God in the Wisdom Literature", in *The Bible Today* 38 (2000) 223-227.

Haupt, P., "To know means to have sexual commerce", in *Journal of Biblical Literature* 34 (1915) 71-76.

Haupt, P., "Some Assyrian Etymologies", in *The American Journal of Semitic Languages and Literatures* 26 (1909) 1-26.

Haupt, P., "Assr. Birku, knee, and karabu, to bless", in *Journal of Biblical Literature* 39 (1920) 163-172.

Heimbach, D.R., *Eternally Fixed Sexual Being*, Paper presented at the Building Strong Families Conference, sponsored by Family Life and CBMW, Dallas (TX) 2000.

Hodgens, D., "Our resurrection body: an exegesis of 1 Corinthians 15:42-49", in *Melanesian Journal of Theology* 17 (2001) 65-91.

James, S., "Are There Essential Differences Between the Sexes?

– Review Article", in *Themelios* 26 (2001) 51-63.

Jones, P., "Androgyny: the pagan sexual ideal", in *JETS* 43 (2000) 443-469.

Kaplan, J., "The Song of Songs from Bible to the Mishnah", in *Hebrew Union College Annual* 81 (2010) 43-66.

Leon-Dufour X., *Dictionary of Biblical Theology*, London 1969.

Lurker, M., *Dizionario delle Immagini e dei Simboli Biblici*, Cinisello Balsamo (Milano) 1990.

Motyer, J.A., "Body", in *Dictionary of New Testament Theology*, 3, Exeter (UK) 1978.

Pilch, J.J., *The cultural Dictionary of the Bible*, Collegeville (Minnesota), 1999.

Schwiezer, E., "soma", in *Theological Dictionary of the New Testament*, VII, 1062.

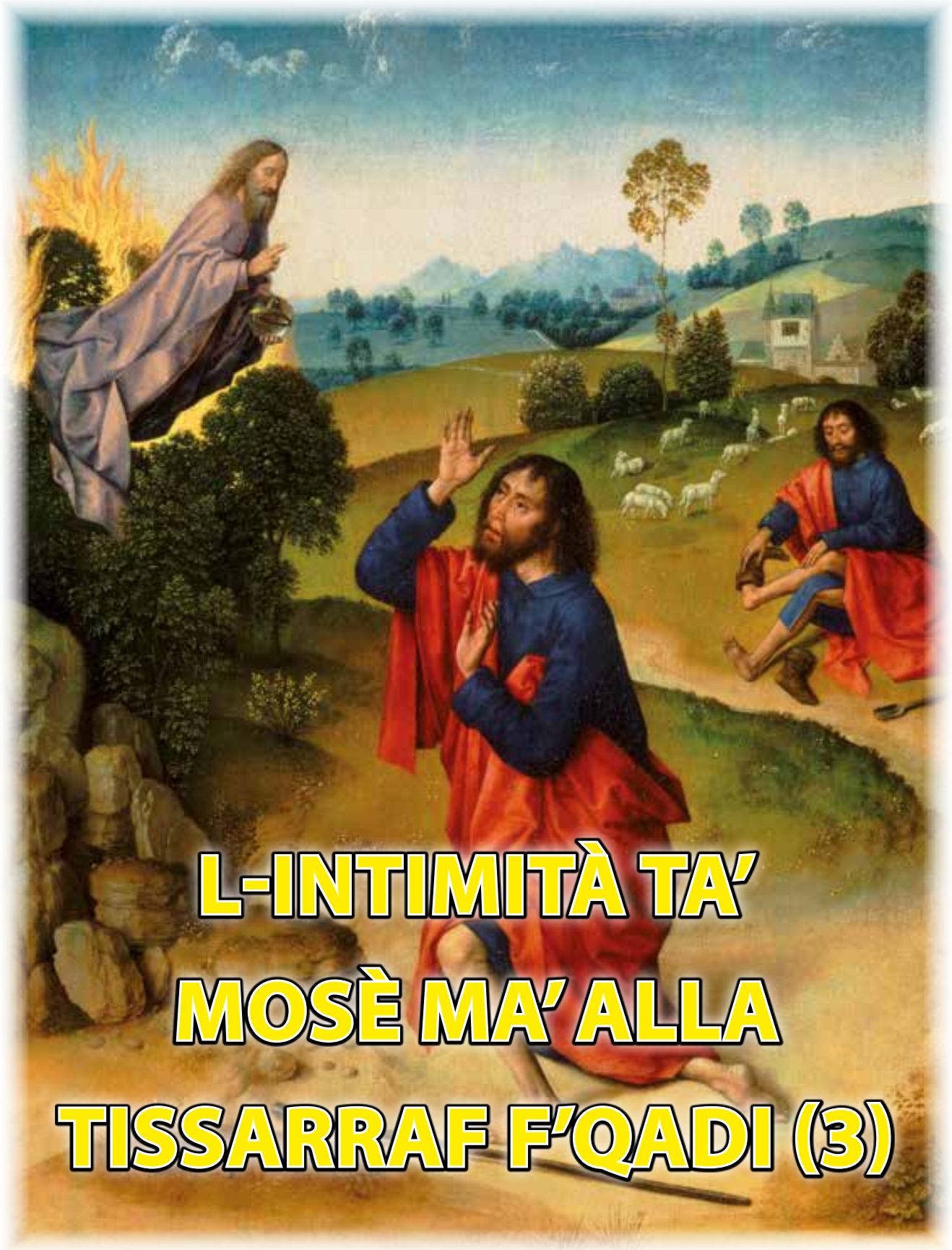
Secunda, S., "The Construction, composition and idealization of the Female Body in Rabbinic Literature and Parallel Iranian Texts: Three Excursuses", in *Nashim: A Journal of Jewish Women's Studies and Gender Issues* 23 (2012) 60-86.

Staubli, T. – Schroer, S., *Body Symbolism in the Bible*, Collegeville (MN) 2001.

Stibbs, A.M., "The meaning of the word 'blood' in Scripture", *The Tyndale New Testament Lecture*, 1947.

Wilkinson, J., "The body in the Old Testament", in *EQ* 63 (1991) 195-210.

L-INTIMITÀ TA' MOSÈ MA' ALLA TISSARRAF F'QADI (3)

Mons Lawrenz Sciberras

Fil-ktieb tan-Numri, Mosè jigi msejjah “qaddej” kelma li fil-Bibbja tfisser hafna ghaliex il-qaddej irid jiddisponi ruhu ghal hafna u hafna xogħol. “Mhux hekk ma’ Mosè il-qaddej tiegħi, il-bniedem li fdajtlu dari” (Num 12,7). Dan it-titlu prestigjuż u fl-istess hin ta’ responsabilità jerga’ jidher fid-Dewteronomju. “U hemm miet Mosè, il-qaddej tal-Mulej fl-art ta’ Moab, bħalma ried il-Mulej.” (Dt 34,5).

Fl-ittra lil-Lhud ukoll dan il-legislatur Mosè jerga' johrog ghad-dawl. Mosè hawn jigi mfahhar għall-fidi tiegħu, mhux biss imma saħansitra "ma riedx jissejjaħ bin it-tifla tal-Fargħun" (Lhud 11,24). Biss meta mxebbah ma' Kristu, Mosè inaqqas hafna mill-qawwa tiegħu. "Tassew li Mosè kien fidil fid-dar kollha ta' Alla bhala qaddej, u dan għamli b'xhieda ta' dak li kien ghad irid jghid Alla." (Lhud 3,5). Għalhekk tkun haġa sewwa li wiehed jifli sew hajjet dan il-personaġġ u jara fejn matul il-mixja fid-deżert, Mosè wera tassew li kien qaddej ta' Alla u tal-poplu afdat f'idejh.

Il-qadi tal-hobz u l-ilma

L-intimità li għadda minnha Mosè kemm meta sab ruħu quddiem l-għollieq jaqbad, meta kien fuq is-Sinaj, kif ukoll meta gie wiċċ imb wiċċ mal-Arka, dan kollu ssarra

f'qadi tangibbli mal-poplu. Dan il-ġens kien għadu kemm qasam il-Baħar tal-Qasab. Kompla għal mixja ta' tlitt ijiem shaħ, izda fl-aħħar beda jgerger għaliex naqaslu l-ilma (Ez 15,23). Issa din il-problema tal-ilma aktar u aktar fid-deżert ħami u ħarr tas-Sinaj kienet tassew problema qawwija, waħda mhux la kemm iġġerragħha. Mosè qatt ma għaddielu minn moħħu li bhala mexxej se jkollu jhabbat wiċċu ma' din id-diffikultà hekk kbira.

Mosè ried iva jwassal u jdahħal in-nies fl-Art Imwiegħda. Kien wisq preokkupat dwar dan! Tant li tfaċċat problema oħra, u anqas b'din ma ntebah! Din id-darba kien hemm in-nuqqas tal-hobz (Ez 16, 3-4). Element ieħor indispensabbli għall-għejxien! U mingħajr ma xtaq, Mosè hawn ukoll sab ruħu f'bawxata oħra. Kif se

jirnexxilu qatt ixebba' tant eluf ta' nies u bhejjem f'dak id-deżert! Man-nuqqas tal-hobz inhass ukoll dak tal-laħam (Ez 16,8-12).

Mela l-ewwel u forsi l-aktar servizz elementari li kellu jerfa' Mosè kien dak tal-ħtieġa għall-ilma, hobz u laħam. Izda l-fidi msiehba mal-intimità li Mosè kellu u wera f'Alla għamilha bil-fiduċja, b'responsabilità u bil-ferħ.

Il-parir ta' Ġetru

Waqt dawn il-mumentu tqal u ta' qtigh ta' qalb, ta' konfużjoni u gheja, jidhol sew fix-xena ħaten Mosè nnifsu, Ġetru. Mosè kellu assolutament bżonn tal-għajnuna. Il-vjaġġ kien tqil hafna! Nies ġejjin u sejrjn quddiem Mosè biex dan il-mexxej iħejjinhom u jagħtihom il-pariri siewja tiegħu. "Għax qiegħed

bilqiegħda waħdek u l-poplu wieqaf quddiemek minn filgħodu sa filgħaxija? Tinkedd int u jinkedd il-poplu li hawn miegħek. Għax dan ix-xogħol hu wisq għalik” (Ez 18,14. 18).

Ġetru kien bniedem prattiku ħafna, tant li ħareġ b’soluzzjoni tassew meħtieġa u prattikabbli, soluzzjoni li ħalliet tassew il-frott meħtieġ. Ara x’parir ta Ġetru lil Mosè: “U int tagħzel nies ta’ hila mill-poplu, nies li jibzġħu minn Alla, nies ta’ fiduċja u jobogħdu r-regħba; u qegħedhom kapijiet” (Ez 18,21). Dan huwa prinċipju li jissejjaħ tas-sussidjarjeta.

Mela minn din l-esperjenza Mosè tgħallem u kkonkluda li hu mhux kapaċi jagħmel kollox waħdu tajjeb: Il-fiduċja f’Alla li sejjahlu għal dik ir-responsabilità kienet titlob ukoll minnu sens qawwi ta’ fidi f’Alla; Hekk Mosè kompli sar realistiku ħafna u prattiku fit-telqa tiegħu lejn u ma’ Alla ta’ Abraham, ta’ Izakk u Ġakobb.

Is-servizz tal-qadi fit-talb

Aktar ma beda jgħaddi żmien minn fuq Mosè, u allura l-esperjenza tal-ħajja aktar għamlitu raġel matur, Mosè induna li fost il-ħafna attivitajiet favur il-poplu afdat f’idejh, kien hemm bżonn ukoll tat-talb. Anzi hu ra l-qawwa u l-hena li jhoss min jitlob bil-fiduċja u bil-qalb lil Alla wiehed, ħaj u

veru. U hawn kienet waħda mid-differenzi kbar bejn l-allat li Mosè kien imdorri jħabbat wiċċu magħhom l-Eġittu u Alla tal-Lhud, Alla li jista’ kollox, Alla, wiehed, ħaj u veru.

Bosta huma l-okkażjonijiet fejn Mosè b’fiduċja fuqu jitlob ’l Alla biex jaħfer htijiet il-poplu. Eżempju

ċar seħħ fil-ġlieda qalila li kellhom il-Lhud kontra l-Għamalekin. Sakemm Mosè kien qed jitlob u idejh iżommuhomlu Aron u Ħur il-Lhud kienu minn fuq; meta Mosè kien jieqaf, kienu l-Għamalekin minn fuq (Ez 17,11-12). Il-perseveranza fit-talb ta’ dan il-legislatur komplet toħroġ għad-dawl meta idejn Mosè “baqgħu

sodi merfugha sa nzul ix-xemx” (Eż 17,12). Hekk Ġozwè rebaħ il-gwerra grazzi għall-interċessjoni ta’ Mosè.

Dan il-każ ta’ talb, u l-qawwa tiegħu ħafna snin wara jirrepeti ruħu fil-każ ta’ Zakkarija u martu Elizabetta. Gabriel qallu sew ħafna u mingħajr ebda tlaqlieq lil Zakkarija: “Tibżax Zakkarija għax it-talba tiegħek instemgħet: martek Elizabetta se tagħtik iben, u inti ssemminh Ġwanni” (Lq1,13). L-istess haġa ġara minn Pietru meta dan kien marbut sew fil-ħabs: “Pietru, meta dan kien marbut “b’żewġ ktajjen” (Atti12,6a) fil-ħabs f’Ġerusalem. Fuq in-naħa l-oħra kien hemm il-Knisja titlob għalih bil-herqa. U l-effett deher tassew

għaliex Pietru b’għageb kbir inheles mill-ħabs.

Il-qadi shiħ ta’ Mosè lejn il-poplu tiegħu jkompli jidher f’każ erojku iehor tassew. Mosè hawn qed ighix l-esperjenza tal-poplu tiegħu stess qisu wiehed minnhom. Il-poplu reġa’ dineb bil-qawwa kollha meta għamel għogol tad-deheb. Għalhekk il-kastig kien tassew imminenti. U mill-ġdid indaħal Mosè quddiem Alla biex dan jaħfrilhom. U dan ma kienx biżżejjed għaliex Mosè talab lil Alla biex il-kastig jieħdu huwa wkoll flimkien man-nies. “Imma jekk ma taħfrilhomx ħassarni mill-ktieb li inti ktibt” (Eż 32,32). Hawn il-kelma “ħassarni” tfisser ibgħatli l-mewt. Mosè kien lest tassew li jissagrifika

ħajtu għall-poplu li tiegħu kien responsabbli minnu. Att tassew erojku għal-legislatur Mosè.

Fl-ittra tiegħu lir-Rumani San Pawl ukoll johroġ għad-dawl eżempju li jixbah perfettament lil dak ta’ Mosè: “Nixtieq li kont jiena stess maqtuġħ minn Kristu minħabba f’ħuti, nies ġensi skont il-ġisem” (Rum 9,3).

Dan il-qadi ta’ Mosè lejn u mal-poplu tiegħu huwa tassew wiehed rari; anzi att erojku. Mosè wasal sa dak il-waqt li jsir vittma għal ġensu, biex ipatti fl-oghla grad għall-poplu tiegħu. Dan hu tassew servizz ta’ qadi fit-talb. U Mosè seta’ jasal sa hawn grazzi għall-intimità li kontinwament kellu ma Jaħweh.

Is-servizz tal-qadi tal-Kelma

Din il-kwalità ta' servizz kienet waħda primarja u dominanti fis-servizz li offra Mosè lill-poplu. Nafu li l-akbar u l-oghla missjoni ta' dan il-legislatur kienet ix-xandir f'waqtu u barra minn waqtu tal-Kelma. Fil-ktieb tad-Dewteronomju wiehed jista' jikkonkludi kemm dan kien tassew veru.

Ben Sirak jagħzel u jgħolli ħafna lil Mosè fil-gieh dejjem grazzi għal din il-missjoni ta' għalliem u xandar. Dan ġara għaliex Mosè kien imbierek minn Alla u mill-bnedmin. “Għall-kelma tiegħu għamel l-għegubijiet u tah glorja quddiem is-slaten; tah il-kmandamenti għall-poplu tiegħu u wrieh xi ħaġa mill-glorja tiegħu. Qaddsu għax kien fidil u umli, għażlu minn fost il-bnedmin kollha. Semmagħlu leġnu, u daħħlu fid-dalma, u wiċċ imb wiċċ tah il-kmandamenti, il-Liġi tal-ħajja u l-għerf, biex jgħalliem lil Ġakobb l-ordnijiet tal-patt, u d-digrietiet tiegħu lil Israel.” (Sir 45,3-5).

Ta' min isemmi wkoll dak il-passaġġ li minnu Mosè beda s-servizz tal-Kelma mal-poplu tiegħu: “Mosè tela' ħdejn Alla, u l-Mulej sejjahlu mill-muntanja u qallu: “Dan għid lil dar Ġakobb u għarraf lil ulied Israel” (Eż 19,3). F'dan il-kuntest hawn riferenza ċara għad-

dekalogu u għal-Liġi qaddisa tagħhom il-Lhud. Minn dak il-waqt 'il quddiem, Mosè għex għas-servizz tal-kelma ta' Alla fdata lillu biex hu jgħaddiha lin-nies afdati lillu.

Mosè xempju

L-awur tal-ittra lil-Lhud fi ffit kliem jesprimi dak li fir-realtà kien tassew Mosè: “Tassew li Mosè kien fidil fid-dar kollha ta' Alla bħala qaddej, u dan għamlu b'xhieda ta' dak li kien għad irid jgħid Alla.” (Lhud 3,5). Mosè kien tassew qaddej fid-diversi toroq fuq imsemmija.

Din ir-responsabilità hekk wiesgħa ta' ħidma, turi kemm Mosè kien tassew bniedem ta' min joqgħod fuqu, wiehed li tista' tafdah: U dan għaliex Mosè kien sar kollox mal-poplu ta' Israel grazzi għall-intimità li kiseb matul iż-żmien.

Mosè seta' jkompli dan il-qadi kollu minkejja l-bosta difetti li kellu, seta' jgħib fi tmiemu u sal-aħħar dan ix-xogħol għaliex kellu fidi f'Alla li sejjahlu għal din il-missjoni u grazzi għall-intimità li akkwista matul iż-żmien.

PIETRU U PAWLU FEJQAN MIR-RABJA

Marcello Ghirlando ofm

Ir-rabja fostna

Xi kultant fil-ħajja ngħaddu minn esperjenzi żgħar, forsi anke banali, imma li jservu ta' xprun biex nagħmlu riflessjoni fuq l-affarijiet aktar serji tal-ħajja ta' kuljum ...

F'qalbi għidt: kemm hawn rabja fostna! Qisu din l-emozzjoni qed tgholli rasha kullimkien: fil-familji tagħna, fl-għaqdiet reliġjużi tagħna, fil-Knisja. Is-sentiment tar-rabja li sfortunatament xi kultant ma jibqax rabja komuni imma jsir qilla u korla. Eżempji għandna kemm irridu. Biżżejjed inharsu lejn il-hajja tagħna, kemm xi kultant taqbzilna ċ-ċinga, kif ngħidu bil-Malti, għal ċirkustanzi forsi anke żgħar jew banali fil-familja, fil-post tax-xogħol, fil-post fejn nistrieħu. Imma intom bħali tagħmlu differenza: li f'hajjitna hemm rabja u hemm *rabja*. Hemm rabja li bil-Malti nsejthulha 'nar tat-tiben' u minn dan ikollna hafna, imma nafu li jgħaddi. Qisu xi kultant in-natura tal-bniedem thoss il-bżonn li terhi l-fwar, bħal tal-*pressure cooker*. Però mbagħad hemm rabja li hija aktar serja. Hija rabja, mhux ta' mument jew nar tat-tiben jew mument ta' fixla li jgħaddi, hija rabja li spiss tnizzel l-għeruq fil-qalb tagħna.

U anke hawnhekk, jekk inharsu f'tit lejn il-hajja tagħna ta' kuljum nindunaw kemm għandna eżempji. Forsi ahna stess ingorru rabja fina gejjja minn meta konna ċkejknin. Forsi hassejna li l-ġenituri tagħna ma kinux ġusti magħna, u din mhix xi haġa tal-passat. Staqsu l-ghalliema, staqsu lill-LSEs u l-*counsellors* tal-iskejjel kemm imissu

rabja. Rabja profonda u mhux nar tat-tiben. Pereżempju fil-qlub tat-tfal u taż-żgħażaġh tagħna li sfortunatament spiss saru l-vittmi ta' deċiżjonijiet żbaljati li ahna l-kbar hadna. Tfal u żgħażaġh irrabjati minhabba l-firdiet fil-familji, tfal u żgħażaġh irrabjati għax huma konxji li saru blalen ta' konvenjenza bejn il-ġenituri miġġielda tagħhom. Kemm rabja li tnizzel l-għeruq fil-fond tal-qalb tagħna. Meta fil-familja jkun hemm il-mard, meta koppja tixtieq it-tfal u ma jistax ikollha, meta tiflej it-tarbija, meta jitwiieldu wliedna b'xi diżabilità.

Xi kultant jekk ma jkollniex il-hila li nissieltu ma' dawn ir-realtajiet, xi kultant anke mingħajr ma nindunaw, mingħajr ma nkunu konxji, inbejtu rabja f'qalbna. Rabja għaċ-ċirkustanzi tal-hajja, rabja għax jien ma hadtx promozzjoni u siehbi forsi b'qerq u korruzzjoni hadha u issa qed jikkmandani u jgħaffiġni. Rabji li spiss ibejtu fuq il-feriti u l-uġiġh interjuri li jkollna fil-fond tal-qalb tagħna. Sfortunatament, meta ahna għal żmien twil inbejtu din it-tip ta' rabja nindunaw li, konxjament jew inkonxjament, ikollna rabja kbira għal Alla nnifsu. Inhossu li Alla ma kienx ġust fil-hajja tagħna. Inhossu li f'ċertu ċirkustanzi u f'ċertu wegghat tal-passat jew tal-prezent, ta' meta kont ċkejken jew ta' meta kont

kbir, Alla ma kienx prezenti fil-hajja tiegħi. Mingħajr ma nindunaw, għax spiss m'ahniex kapaci nharsu lejn ir-realtà tagħna kif suppost, għax nibzghu minna nnifisna, ikollna dik ir-rabja għal Alla: rabja għal Alla u l-proġett tiegħu fil-hajja tagħna.

San Pietru u Sawl: umani bħalna

Jien ma nixtieqx innizzel lil San Pietru u San Pawl minn fuq il-pedestall ta' qalbkom. Imma ppermettuli nipprezenta lil dawn iż-żewġ qaddisin kbar fl-umanità tagħhom. Ippermettuli nipprezenta malajr malajr il-personalità ta' Pietru u Pawlu, l-istorja ta' Pietru u Pawlu, anke fil-kuntest tal-esperjenza tant umana tar-rabja. Ahna spiss lill-qaddisin neżaltawhom, nagħmlulhom festi kbar, anzi aktar ma jkun kbir il-pedestall u aktar ma jkunu 'l bogħod minna qisu bħal donnu aktar niehdu pjaċir. Imma jien nixtieq ingib lil Pietru u lil Pawlu fl-umanità dgħajfa tagħhom, qabel ma huma għamlu esperjenza tal-fejqan li setgħet tagħtihom, anke f'dan il-kamp tar-rabja, l-istess imhabba ta' Sidna Ġesù Kristu.

Ir-rabja ta' Pietru

Ġibu quddiem għajnejkom lil Pietru. Ġibu quddiem għajnejkom tant siltiet fil-Vangelu fejn Pietru, fil-verità jekk ahna naqraw

il-Vangelu sewwa u b'sinċerità, jizvoga r-rabja tiegħu. Dalgħodu thabbirna dak il-Vangelu tant sabiħ: 'Min jgħidu n-nies li hu Bin il-Bniedem?' (Mt 16,13)

u Pietru, mnebbah mill-ispirtu ta' Alla jwieġeb: 'Inti l-Messija ta' Alla' (Lq 9,20); u dik il-kelma solenni ta' Ġesù: 'Inti Pietru, u fuq din il-blata jiena nibni l-Knisja

tiegħi, u s-setgħat tal-infern ma jegħlbuhix.' (Mt 16, 18) Imma intom tafu x'jigri wara. Meta Ġesù jipprezenta l-proġett ta' Alla għalih u anke għall-Appostli, u jgħid li iva hu kellu jkun il-Messija, imma kellu jkun Messija tat-tbatija, dik kienet daqs li kieku vlegġa li qasmet il-qalb tal-Appostlu Pietru. L-Evangelisti jgħidu: 'Pietru ġibdu lejħ u beda jlumu u jgħidlu: 'Allaħares, Mulej! Ma jkun qatt li dan jgħaddi minn għalik!' (Mt 16,22) Li kieku niggustaw din il-kelma fil-verità, 'beda jlumu,' kwazi kwazi nistgħu ngħidu li beda jsabbat saqajh, anzi jien nazzarda ngħid – u ma naħsibx li qieghed nizbalja – li Pietru f'dak il-ħin qabzittlu ċ-ċinga. Hu li kien għadu kif irċieva dik il-kelma tant sabiħa: 'fuq din il-blata jiena nibni l-knisja tiegħi,' u mbagħad Ġesù jiġi jitkellem mill-proġett tat-tbatija, mill-

pjana ta' tislub u mewt. Pietru jitlejha!

Pietru f'dak il-mument jirrifjuta l-kelma ta' Ġesù. Jekk tindunaw hemm rifjut shih ta' Ġesù kif xtaqu Alla l-Missier. Anzi jien ngħid li kien hemm rifjut ta' Ġesù veru, ta' Ġesù li kellu jsalva lill-bnedmin, fil-misteru tat-tbatija bis-salib imqaddes. 'Ma jkun qatt Mulej li dan jghaddi mingħalik.' U xi kultant meta nimmagina din is-silta tal-Vangeli fejn Pietru fil-veru sens tal-kelma jitlejha, nista' nimmagina x'seta' hass go fih meta Ġesù jzid: 'Jekk xi hadd irid jigi warajja, għandu jichad lilu nnifsu, jerfa' salibu ta' kuljum u jimxi warajja.' (Lq 9, 23) Ma timmaginawhx intom bhali lil Pietru, dik is-susa, dak id-dudu tar-rabja jdur go fih, jippressah go fih?

U mhux l-ewwel darba fil-mixja lejn Ġerusalemm dik ir-rabja kellha toħroġ. Perezempju f'dak il-mument fejn ulied Żebedew talbu lil Ġesù li joqogħdu wiehed fuq il-lemin u l-iehor fuq ix-xellug u l-Vangeli jghid: 'L-ghaxra l-ohra ...,' (Mt 20, 24) u jien nimmagina li l-percimes ta' dik ir-rabja kien Pietru, il-barri bil-qrun. Dak il-mument Pietru u shabu saħnu hafna għalihom. Bilfors sahan għalihom. Kien qed ibejjet dak ir-rifjut. Rifjut li sarlu ferita: ferita li bdiet tagħti nar lir-rabja fil-qalb tiegħu, li mbagħad, bħalma tafu daqsi, kellha tizvoga fil-mumentu l-aktar qaddisa tal-passjoni ta' Ġesù. Ġibu quddiem għajnejkom, anke waqt l-aħħar čena, lil Pietru kważi nervuż. Ġesù li qed

iħabbar il-mewt. Ġesù qed iħabbar tradiment. Min hu? Dawk in-nervi ta' wiehed li qisu bħal donnu kien qed jaččetta u mhux jaččetta dik il-ğrajja ta' Ġesù. Rabja li mbagħad tizvoga fil-ğnien tal-Ġetsemani meta jaqbad ix-xabla u jaqta' l-widna ta' Malku, il-qaddej tal-Qassis il-Kbir. Pietru li ried jissieheb ma' Ġesù, imma li r-rabja zammitu bogħod milli jaččetta dik l-ğhotja ta' mħabba fis-sofferenza tal-Imghallem tiegħu.

Hekk hu. Hija rabja li tispodi anke b'mod vjolenti: billi johroġ is-sejf u jwegga'. Vjolenza fizika, kważi omiçida, li mbagħad issib l-inkurunament tagħha fit-tradiment tripliku fil-bitha tal-Qassis il-Kbir. Ġibu quddiem għajnejkom dan l-appostlu, kważi

kwazi anzjuż, nervuż, li għal xhur shaħ kien qed ibejjet din ir-rabja f'qalbu, li x'hin jiġi l-mument tal-prova u jgħidulu għal tliet darbiet: 'Inti ukoll wiehed minnhom,' (Lq 22, 58) 'Int m'intix ukoll wiehed mid-dixxipli ta' dan ir-raġel' (Ġw 18,17) intom tafu daqsi l-Vangeli kif jipprezentaw ir-reazzjoni mhux sempliċi, imma r-reazzjoni vjolenti ta' Pietru: 'Jien ma nafux ...' (Mk 14, 71) Jien nimmaġinah isabbat saqajh: 'Jien ma nafux,' għal tliet darbiet. Għal tliet darbiet jiżvoga dik ir-rabja li kienet sinjal li hu ma fehemx il-proġett ta' Alla f'Ġesù u li f'dak il-mument kien qed jirrifjuta kull grajja tal-passjoni mdejmija ta'

Sidna Ġesù Kristu li kellha tiffidina.

Ir-rabja ta' Pawlu

U ara taħsbu li San Pawl kien xi haġa inqas. San Pawl kien diġà fokuz, nar tat-tiben, fil-karattru tiegħu għax anke wara li ltaqa' ma' Kristu, ahna nafu li ma tantx kien ħelu f'ċertu ċirkustanzi. Wara li Barnaba, pereżempju, kien salvah u laqqmu fil-Knisja tal-bidu u fil-ħajja tal-Knisja ta' Ġerusalem, x'hin jintemm l-ewwel vjaġġ missjunarju fil-ġlieda li kellu ma' Barnaba, San Luqa jgħid fl-Atti tal-Appostli: 'Kellhom xi jgħidu sewwa,' (Atti 15, 39) jiġifieri kwazi b'vjolenza. Li Pawlu kien qalil u fokuz

- però nar tat-tiben f'dan il-każ – nafuh anke minn dak li jikteb hu fl-Ittri tiegħu. Ġibu quddiem għajnejkom pereżempju l-Ittra lill-Galatin, li tant kien irrabjat għalihom, li lanqas irringrazzja 'l Alla għall-Galatin, imma mal-ewwel jiftaħ qalbu, jibda jispara, kif ngħidu ahna bl-Ingliż: *left, right and centre*. U xi ngħidu għall-kliem mhux ħelu li għandu għall-għedewwa tiegħu: 'klieb' (Fil 3,2), 'ahwa foloz' (Gal 2, 4) isejħilhom, 'whud li riedu jiżzattu' (Gal 2, 4) fil-libertà li għandna fi Kristu Ġesù.

Imma apparti minn dawn il-mumenti ta' karattru li kien fokuz, li forsi kienet kif ngħidu ahna bl-Ingliż: *a*

blessing in disguise għaliex xprunatu biex jaffronta t-tbatija, imma jekk iġġibu quddiem għajnejkom lil Pawlu qabel ma jiltaqa' ma' Kristu, hemmhekk tistgħu anke timmaġinaw - u mhux immaġinazzjoni vojta, mingħajr għeruf - li Pawlu kien qed ibejjet ir-rabja f'qalbu. Jien dejjem ingib quddiem għajnejja dak li jgħid San Luqa fil-martirju ta' Stiefnu. Meta Stiefnu jigi mħaġġar, sempliciment jgħid li kien hemm 'zagħżuġh jismu Sawl' (Atti 7, 58) li qagħad ma hwejjigħom. M'għandna l-ebda sinjal ta' vjolenza, imma jien nimmagħina lil dan Sawlu li kien ilu tlieta, erba' snin jiffirma ruħu ma' wieħed mill-akbar rabbini taż-żmien: Rabbi

Gamaljel it-Tieni, li kien rabbi moderat u bil-għaqal. Huwa dak ir-rabbi Gamaljel li quddiem l-Appostli, meħudin arrestati quddiem is-Sanhedrin qal: 'Għax dan il-ħsieb jew hidma tagħhom, jekk hi ġejja mill-bnedmin, għad tisfa fix-xejn; iżda jekk hi ġejja minn Alla, ma jsehħilkomx teqirduhom.' (Atti 5, 38-39)

Imma jidher li Sawlu f'dak iż-żmien ma silet l-ebda għaqal mill-imgħallem tiegħu Gamaljel u s-skiet tiegħu waqt it-tħaġġir ta' Stiefnu jgħibli quddiem għajnejja zagħżuġh li kien iva mimli żelu għal Alla u għal-Liġi ta' Mosè, imma zagħżuġh li kważi kważi diġà kienet qiegħda tbejjiet fih ir-rabja għall-ewwel Insara bħalma kien id-djaknu

Stiefnu: dak ir-raġel mimli fidi u bl-Ispirtu s-Santu li skont il-mentalità magħluqa, qisu bil-kappestru taż-żwiemel, Pawlu deherlu li dawn l-Insara kienu qed jikkorrompu l-Liġi tal-Missirijiet. Kienu qed jiksru t-tradizzjonijiet li kienu saru allat flok Alla l-veru: li dawn l-insara kienu qed jiksru t-tradizzjonijiet għeziež ta' missirijietu. Skiet waqt il-martirju ta' Stiefnu. Imma jekk taqraw aktar 'il ġewwa minn dak li jgħid Luqa fl-Atti, diġà tibdew tħossu dak is-serp tar-rabja, li kien qed idur fil-kantina tal-qalb ta' San Pawl, tant isir rabja vjolenti li tiġi espressa meta Pawlu, bniedem ippreparat sal-ponta ta' mnehru fil-Liġi ta' Mosè jigi mqabba mill-Qassisin il-Kbar biex

jikkontrolla din is-setta tal-Ġudaiżmu: l-ewwel Insara – għaliex fil-verità kienu jitqiesu bħala setta tal-Ġudaiżmu – u jeqred dan it-twemmin korrott darba għal dejjem.

Eżattament x'għamel Pawlu kontra l-ewwel Insara ma nafux. Nafu biss li kellu ittri mill-Qassisin il-Kbar biex jigbor fil-ħabs l-ewwel Insara: ta' Damasku pereżempju. Meta fl-aħħar ta' ħajtu Pawlu jikteb rigward l-ewwel esperjenza tiegħu jgħid: 'Jien li kont dagħaj, persekutor' (1 Tim 1, 13) tal-Insara. Ġibt ruħi b'mod vjolenti. Araw il-qalb ta' bniedem li tant kien marbut mal-forma sklerotizzata, imwebbsa tar-religjon tiegħu li ma setax

jaċċetta s-sorpriza ta' Alla ta' Abraham, ta' Izakk u ta' Ġakobb li f'Ġesù kien wera l-imħabba tremenda tiegħu għall-bnedmin. Bniedem li webbes qalbu quddiem il-proġett ta' Alla li kien deher fil-mewt u l-qawmien ta' Ġesù.

Il-fejqan mir-rabja

Mela Pietru u Pawlu bogħod mill-imħabba ta' Ġesù, li bħalna l-bnedmin bejtu r-rabja f'qalbhom u rabja serja: dik ir-rabja li tirribella għall-imħabba ta' Alla, dik ir-rabja li rribellat kontra s-sorprizi ta' Alla li deher fi Kristu Ġesù.

Il-fejqan minn dik ir-rabja eżistenzjali fil-fond tal-qalb ta' Pietru u Pawlu jseħh meta huma jiltaqgħu mal-

imħabba ta' Alla li tidher fi Kristu Ġesù. Meta qgħadt nimmedita fuq is-siltiet tal-Iskrittura tad-diversi laqgħat fejn Pietru u Pawlu setgħu ltaqgħu b'mod veru, b'mod profund mal-imħabba ta' Ġesù ġewni quddiem għajnejja dawki is-siltiet fejn l-awturi sagri jtkellmu mill-ħarsa ta' Ġesù. Erggħu ġibu quddiem għajnejkom, pereżempju, il-ħarsa ta' Ġesù lejn Pietru malli sabbat saqajh u għat-tielet darba ċaħdu u s-serduk kien idden għal tliet darbiet. San Luqa jgħid kelma sabiħa mmens: li f'dak il-mument Pietru ħares 'il fuq u Ġesù ħares lejh. Tistgħu qatt timmaginaw x'setgħet ħasset il-qalb ta' Pietru f'dik il-ħarsa solenni, f'dik il-ħarsa ta' mħabba f'dak il-mument

drammatiku tal-passjoni? Intom tafu x'jikteb San Luqa meta jigi biex jiddeskrivi r-reazzjoni ta' Pietru quddiem dik il-harsa. San Luqa jghid: 'hareg 'il barra jibki b'qalbu maqsuma.' (Lq 22, 62) Mhux biki tal-kukkudrill, imma San Luqa jghid: biki ta' qsim il-qalb. Dan ifisser li anke jekk Pietru fir-rabja tieghu kien cahad lil Gesu, *hemm* il-Mulej kien prezenti, lest biex ihares lej, lest biex ifejjaqlu dik ir-rabja, lest li bil-harsa tieghu jinfed il-qalb ta' Pietru, li, nerga' nghid ghax hi kelma ssigillata fil-qlub taghna, 'hareg jibki b'qalbu maqsuma.' Hija l-esperjenza tal-imhabba ta' Gesu li huwa l-ewwel wiehed li jiehu l-inizzjattiva biex ifejjaqna mir-rabji taghna.

Ma nistghux nieqfu hemm. Jekk irridu nitkellmu mill-fejqan tar-rabja ta' San Pietru, irridu bilfors immorru f'xatt il-baħar tal-Galilija. Intom tafu x'jigri meta Gesu jidher lill-Appostli f'xatt il-baħar tal-Galilija. Pietru, li kien nofsu gheri, jghid San Gwann, libes taparsi malajr malajr u nختهt il-baħar ghax ried ikun qrib il-Mulej. Ma qallu xejn imma ried ikun qrib tieghu. Imbagħad dak id-djalogu sabih: 'Xmun bin Gwanni, thobbni int aktar minn dawn?' (Gw 21, 15) Kemm hi sabiha. Araw Gesu, tabib taghna, li jinteressah fir-rabja ta' Pietru bħalma jinteressah fir-rabji ta' kuljum taghna, speċjalment dawk li huma piż fuq qalbna. Ta' mghallem li kien, ta'

psikologu per ecċellenza, naqra naqra bħal balzmu b'dawk it-tliet domandi jkompli jfejjaq il-qalb ta' San Pietru: 'Thobbni int aktar minn dawn?' 'Mulej int taf li nhobbok.' (Gw 21, 15) U meta rega' staqsih: 'Mulej inti taf li jiena nhobbok.' U meta rega' staqsih għat-tielet darba l-qalb kienet saret ratba issa, ma kinitx għadha iebsa, hass qalbu tinqasam u qallu: 'Mulej, inti taf kollox, inti taf li nhobbok.' (Gw 21, 17)

Araw xi gmiel ta' fejqan tar-rabja, tant li Pietru f'dak il-mument qisu bħal donnu jaċċetta r-realtà ta' Gesu li miet u qam minn bejn l-imwiet. Pietru bil-qawwa tal-kelma, tal-fejqan ta' Gesu jinħall minn dik

ir-rabja u jilqa' l-missjoni li l-Mulej issa jagħtih: 'Ejja warajja.' (Ġw 21, 19) 'Ejja warajja,' u jfakkar lil Pietru li l-mixja warajh ma kellhiex tkun mixja ta' unur jew xi karririzmu fil-Knisja tal-bidu imma kellha tkun hidma ta' ragħaj: 'Irgħa n-nghaġ tiegħi. Irgħa l-ħrief tiegħi.' (Ġw 21, 15-17) U terġa' tgħid u tirgħahom, bħalma għamilt jien [Ġesù]: ir-ragħaj it-tajjeb li kien ta' ħajtu għan-nagħaġ tiegħu. Qisu bħal donnu f'dak il-mument mhux biss ifejjaq ir-rabja ta' Pietru imma jgħanih b'din il-konvinzjoni li anke hu kellu jerfa' s-salib, jerfa' r-realtà tat-tbatija fil-ħajja biex jirgħa n-nghaġ ta' Ġesù: 'meta tixjeh, int tiftah idejk u haddiehor iħažmek u jiehdok fejn ma tkunx trid' (Ġw 21, 18) u San Ġwann

jikkummenta: 'Dan qalu biex ifisser b'liema mewta kien sejjer jagħti gloriya lil Alla.' (Ġw 21, 19) Il-proġett tat-tbatija f'Ġesù bħala sinjal tal-imħabba ta' Alla li Pietru tant kien irribella għaliha, issa, wara l-fejqan mir-rabja, jsir il-proġett tiegħu. Hu bħall-Imghallem kellu jirgħa n-nghaġ saħansitra bil-qawwa tat-tbatija u saħansitra bil-qawwa tal-għotja ta' ħajtu għall-Mulej Ġesù u għall-Knisja.

Mhux l-istess haġa jġri fil-qalb ta' Pawlu? Pawlu kien irrabjat, lest għall-Insara ta' Damasku. Imma ahna nafu kif tidhol il-grazzja ta' Alla, kwaži kwaži b'mod vjolenti. Ġesù, bil-grazzja tiegħu, iħares lejn Pawlu. Ġibu quddiem għajnejkom dak il-ftit kliem li bih San

Luqa jiddeskrivi dik li ahna nsejjuha 'l-konverżjoni ta' San Pawl', u li jien nipprefri nsejjuha 'l-laqgħa ta' Pawlu mal-imħabba ta' Kristu'. Ġibu quddiem għajnejkom l-essenzjal tal-kliem ta' San Luqa, li spiss ma kienx jaħli ħafna inka biex ikellimna fuq il-Knisja tal-bidu, meta jgħid: 'Sawl, Sawl, għaliex qieghed tippersegwitani?' 'Min int, Mulej?' 'Jien Ġesù li int qieghed tippersegwita.' (Atti 9, 4-5) Pawlu qatt ma jittellem direttament minn din l-esperjenza imma indirettament iva. Għal Pawlu dak il-mument kien il-mument li fih iltaqa' mal-Iben ta' Alla, mal-misteru tal-imħabba ta' Alla li dehret fit-tbatija, fil-mewt u fil-qawmien ta' Ġesù. 'Jien Ġesù, dak li int qieghed tippersegwita.'

Meta Pawlu jikteb lill-Galatin, biex jiġġustifika l-missjoni tiegħu jesprimi xi ftit dak li kien ġara fit-triq ta' Damasku, jgħid: 'Dak li għażilni sa minn ġuf ommi, u li sejjahli permezz tal-grazzja tiegħu, għoġbu jirrivellali lil Ibnu biex inħabbu fost il-ġnus.' (Gal 1, 15) F'dak il-mument ta' intimità Ġesù jħares lejn Pawlu, Ġesù imsallab u rxuxtat, dak li Pawlu kien qieghed jippersegwita jġieghel lill-qalb ta' Pawlu tagħmel esperjenza tremenda tal-imħabba tiegħu. Fit-Tieni Ittra lill-Korintin Pawlu jiddeskrivi dik l-esperjenza bhala 'holqien ġdid' (2 Kor 5, 17). Min hu fi Kristu huwa holqien ġdid: jiena ngħid tsunami ta' mħabba, li tfejjaq il-qalb iebes ta' Pawlu, il-qalb kważi kważi fundamentalista ta' Pawlu fir-religjon tiegħu u ddewqu l-imħabba ta' Kristu. Hija laqgħa li tfejqu mir-rigidità tal-qalb tiegħu. Hija laqgħa li tfejqu mir-rabja tiegħu u tagħmel minnu Appostlu tal-Ġnus. Intom tafu li Pawlu wara dik il-laqgħa baqa' japprofondixxi l-għarfien ta' Kristu permezz tal-Kelma u fehem li dik l-imħabba ta' Ġesù kienet għamlet minnu mhux biss Appostlu tal-Ġnus imma Pawlu fehem li l-missjoni tiegħu, bħal dik ta' Pietru, kellha tkun imlaqqma f'dik ta' Ġesù li jbati u jmut, fl-għotja sħiħa ta' Ġesù. Pawlu, li qabel irribella għall-idea

ta' Messija sofferenti, issa jifhem li l-imħabba ta' Alla, mhux biss permezz ta' Ġesù, imma l-imħabba ta' Alla li hu kellu jippriedka, kellha tigi mxandra bis-sagrificċji tiegħu, bid-diffikultajiet tiegħu, bil-persekuzzjonijiet li għamlulu, bil-ħabsijiet u n-nawfragji li esperjenza. Hekk hu: qalb imfejqa mir-rabja li, bħal ta' Pietru, issir tixbah il-qalb ta' Ġesù. Qalb li biex thobb tingħata, lesta li tissagrifika ruħha għax-xandir tal-Evangelju.

Araw xi ġmiel allura. Pietru u Pawlu li bħalna, iva, jesperjenzaw ir-ribelljoni fil-qalb tagħhom għal Alla, iċ-ċaħda tal-imħabba ta' Alla li kellha tidher f'Ġesù, imma Ġesù stess li jfejjaqhom, li jimliehom bl-istess imħabba tiegħu tant li huma, imqanqlin mill-istess spirtu ta' Ġesù, jsiru l-akbar missjunarji tal-Knisja tal-bidu, l-akbar hluq li xandru b'hegga f'kull mument il-ġmiel tal-imħabba ta' Alla li tidher fi Kristu Ġesù.

Fejqa mir-rabja tagħna

Terġgħux ittellgħuhom fuq il-pedestall lil Pietru u lil Pawlu. Żommuhom hdejkom. Żommuhom magħkom. Harsu lejhom meta tesperjenzaw ir-rabji tagħkom, speċjalment dawk li jiġu forsi mill-proġett ta' Alla, il-proġett li Alla għandu għal kull wieħed u waħda minna. Ittelquhomx 'il barra minn djarkom lil San Pietru u San Pawl. Harsu

lejhom. Iva, forsi bħalhom aħna bejjitna r-rabja, bejjitna iċ-ċaħda tal-proġett ta' Alla għalina, sija jekk huwa proġett tat-tbatija, sija jekk hu proġett ta' mard, sija jekk hu proġett li jien nerfa' s-salib ta' haddiehor, sija jekk hu proġett ta' sagrificċju biex jien inħobb lil dawk li huma inqas ixxurtjati minni fil-familja u barra l-familja. Ejjew ma nirribellawx għall-proġett ta' Alla.

Ejjew bħal Pietru u Pawlu nifthu qalbna biex nesperjenzaw l-imħabba ta' Ġesù għalina. Jekk hawn xi haġa li Pietru u Pawlu jixtiequ minna llum huwa proprju dan: aħna li spiss nesperjenzaw ir-rabja ejjew nitolbu l-grazzja bl-interċessjoni qawwija tagħhom li nagħmlu esperjenza tal-imħabba tal-Missier li jħobbna anke llum, anke fil-fond tal-qalb tagħna issa, aħna min aħna, hi x'inhil s-sitwazzjoni tagħna, għamilna x'għamilna, ha nesperjenzaw kemm iħobbna l-Mulej, kemm jixtieq ifejjaqna, kemm jixtieq jixprunana biex ngħixu hienja mlaqqmin fl-imħabba tiegħu. Jalla San Pietru u San Pawl jibqgħu magħna u jlaqqmuna dejjem fl-imħabba ta' Kristu li kapaċi jfejjaqna, jeħlisna u jimla l-qalb tagħna bl-hena. Lilu kull ġieħ u glorja għal dejjem ta' dejjem.

MARTA U MARIJA FL-EVANĠELJU SKONT SAN ĠWANN

Rev Dr Martin Micallef OFMCap

L-istudju tal-karattri fil-letteratura huwa l-arti u t-teknika li bihom nagħrfu kif l-awtur ifassal ritratt ta' persuna fil-kitba tiegħu.¹ Dan ir-ritratt johroġ aktar ċar b'dak li l-awtur jgħidilna fuq il-persuna permezz tal-kliem u l-azzjonijiet, u permezz ta' kif persuni oħra fl-istorja jwieġbu

għal din il-persuna. Fattur importanti ħafna tal-istudju tal-karattri fl-Evangeliġu skont San Ġwann huwa l-mod kif il-karattri li jissemmew f'din in-narrativa jwieġbu għal Ġesù. Il-mod kif l-Evangeliġista jiżviluppa din il-ħaġa twassal sabiex nifhmu aħjar l-għan li għalih inkiteb dan l-Evangeliġu: “Hemm ħafna sinjali oħra li Ġesù għamel quddiem id-dixxipli tiegħu .... iżda dawn inkitbu

sabiex intom temmnu li Ġesù hu l-Messija, l-Iben ta' Alla, u biex bit-twemmin tagħkom ikollkom il-ħajja f'ismu” (Ġw 20:30-31).

Fost l-istudji reċenti tal-karattri fl-Evangeliġu hemm ix-xogħol ta' Cornelis Bennema li jeżamina karattri individwali fl-Evangeliġu skont San Ġwann. Bennema jipprezenta tliet aspetti sabiex nifhmu l-prezentazzjoni tal-karattri

f'dan l-Evangeliu: id-dehra tagħhom fit-test u l-kuntest; il-klassifikazzjoni tagħhom skont kif jiżviluppaw matul in-narrativa, l-aktar permezz ta' dak li jaħsbu; u t-tweġiba tagħhom għal Ġesù.² B'dan f'moħħna se nħarsu lejn żewġ karattri femminili li niltaqgħu magħhom fl-Evangeliu skont San Ġwann: l-aħwa Marta u Marija minn Betanja.

Il-Mixja ta' Fidi tal-Karattri Msemmija

Marta u Marija jissemmew fil-kapitli 11 u 12 tal-Evangeliu skont San Ġwann. Fil-kapitlu 11 naqraw il-ġrajja tal-mewt ta' Lazzru u kif Ġesù qajmu mill-mewt wara erbat ijiem. Fil-kapitlu 12 imbagħad naqraw kif b'ringrazzjament għal dan kollu, il-familja ta' Betanja organizzat ikla għal Ġesù li matulha Marija dilket riglejn Ġesù. Ir-referenza li nsibu fil-bidunett tal-episodju tal-mewt ta' Lazzru meta naqraw li Marija kienet dik li dilket riglejn Ġesù (ara Ġw 11:2), episodju li l-Evangeliista kien għad irid jirakkuntah, isservi bħala *prolepsis*, jiġifieri bħala avveniment li jwassal lill-qarrej sabiex iħares 'il quddiem għal ġrajja li għad trid isseħħ fin-narrativa, f'dan il-każ ġrajja marbuta mal-istorja ta' Lazzru.

Il-ġrajja tal-qawmien ta' Lazzru mill-mewt tgħaqqad flimkien il-ministeru ta' Ġesù u l-passjoni u l-mewt

tiegħu, filwaqt li twassal għat-tmiem tal-ewwel parti ta' dan l-Evangeliu. Għalhekk nistgħu nqisu dan il-miraklu mhux biss bħala l-konkluzjoni tal-ħajja pubblika ta' Ġesù imma wkoll bħala l-akbar sinjal ta' Ġesù.³ F'din il-ġrajja ż-żewġt aħwa nisa jilagħbu parti importanti fil-mod kif l-Evangeliista jiżviluppa l-ideat tiegħu ta' dixxipulat u t-twemmin f'Ġesù. Marta u Marija fil-fatt jiġu murija

bħala l-ħbieb ta' Ġesù b'relazzjoni speċjali miegħu.

San Luqa wkoll għandu żewġ aħwa nisa bl-istess isem ta' Marta u Marija u li Ġesù jmur fid-dar tagħhom bħala parti mill-vjaġġ tiegħu lejn Ġerusalem (ara Lq 10:38-42). Madanakollu f'din l-istorja li nsibu fl-Evangeliu skont San Luqa ma jissemmiex li dawn iż-żewġ aħwa kellhom huom jismu Lazzru bħalma naqraw fl-Evangeliu skont

San Ġwann,⁴ għalkemm San Luqa jagħtina parabola li fiha jissemma ċertu Lazzru li miet u mar fi hdan Abraham (ara Lq 16:19-31).

Fil-każ tal-Evangēlju skont San Ġwann, Marta tidher li qed tagħmel mixja ta' fidi lejn il-persuna ta' Ġesù. Għall-bidu hija turi d-dizappunt tagħha f'Ġesù meta tgħidlu: "Mulej, kieku kont hawn, hija ma kienx imut" (Ġw 11:21), imma immedjatament hija turi fiducja sħiħa f'Ġesù meta fil-vers ta' wara tistqarr: "Imma wkoll issa, jiena naf li kull ma inti titlob lil Alla, Alla jagħtihulek" (v.22).

Dan l-istess sentiment ta' nuqqas ta' fidi li jithallat ma' element ta' fidi nerġgħu niltaqgħu miegħu hdejn il-qabar ta' Lazzru. L-istqarrija ta' fidi tagħha f'Ġesù: "Iva, Mulej, jiena nemmen li inti l-Messija, l-Iben ta' Alla, dak li ġie fid-dinja" (v.27) donnha li tittappan quddiem ir-reazzjoni tagħha għall-kliem ta' Ġesù: "Nehħu l-blata" fil-v.39. Għal dan il-kliem ta' Ġesù, Marta tirreagixxi u tgħidlu: "Mulej, issa beda jrejjah, ġa ilu erbat ijiem mejjet." (v.40). Donnu li b'dan il-kliem hija kienet qed turi li kienet tilfet kull tama fuq huha Lazzru.⁵

Propriu f'dan il-mument Ġesù jfakkarha f'dak li kien qalilha: "Ma għedtlikx li jekk inti temmen, tara l-glorja ta' Alla?" (v.41).

Fl-istess hin l-Evangēlista San Ġwann jipprezenta lil Marta bħala dixxiplu li għadha temmen fi twemmin tradizzjonali Lhudi fuq il-qawmien mill-imwiet meta hija tgħid lil Ġesù: "Jiena naf li [hija] jerga' jqum, fil-qawmien mill-imwiet fl-aħħar jum." (v.24). Dak li Marta kien jonqosha kien li tagħraf li Ġesù hu tassew "Jiena Hu" [bil-Grieg: *ego eimi*] u li l-preżenza tiegħu f'dak il-waqt kienet tfisser

il-hajja quddiem il-mewt. “Qalilha Ġesù: ‘Jiena hu l-qawmien u l-hajja. Kull min jemmen fija, ukoll jekk imut, jghix; u kull min jghix u jemmen fija, dan ma jmut qatt.’” (vv. 25-26).

Din l-ambigwità fit-twegiba ta’ Marta lejn Ġesù waslet sabiex xi whud mill-istudjuzi ta’ dan l-Evangeliu jevalwaw lil Marta bhala persuna b’nuqqas ta’ fidi; l-istqarrija ta’ fidi tagħha fil-v.27 mhijiex wahda li tilhaq l-aspettattivi tar-Raba’ Evangelista.⁶ Min-naħa l-oħra, studjuzi oħra waslu għall-konklużjoni totalment opposta meta jqisu l-fidi ta’ Marta bhala

fidi qawwija u shiħa f’Ġesù.⁷ Forsi t-triq tan-nofs bejn dawn il-pożizzjonijiet hija li nġhidu li Marta f’dan l-Evangeliu tidher li qed tagħmel progress fil-mixja tal-fidi tagħha, għalkemm il-fidi tagħha għadha wahda limitata.

Forsi tajjeb ninnutaw hawnhekk il-paralleliżmu li hemm bejn Marta u Pietru li fl-Evangeli Sinottiċi jagħmel stqarrija simili għal dik ta’ Marta meta f’Ċesarija ta’ Filippu jistqarr: “Inti l-Messija” (Mk 8:29). Kemm Pietru kif ukoll Marta jagħmlu l-istqarrija ewlenija tal-fidi Nisranija,

għalkemm it-tnejn li huma immedjatament wara juru, li ma fehmux it-tifsira tal-istqarrija tagħhom f’Ġesù.⁸

Wara l-laqqgħa ta’ Marta ma’ Ġesù, ir-Raba’ Evangelista jgħaddi biex jitkellem fuq il-laqqgħa ta’ Marija oħt Marta ma’ Ġesù li “kien għadu ma daħalx fir-raħal, imma baqa’ fejn kienet giet tiltaqa’ miegħu Marta” (Ġw 11:30). Sabiħ ninnutaw il-kuntrast li dan l-Evangeliista johloq bejn l-ewwel u t-tieni laqqgħa ta’ Marija ma’ Ġesù. L-ewwel laqqgħa ta’ Marija ma’ Ġesù hija mmarkata b’dizappunt u niket kbir, tant illi naqraw li “meta Marija waslet fejn

kien Ġesù u ratu nxehtet f'riġlejh, tgħidlu: 'Mulej, kieku kont hawn, hiġa ma kienx imut'" (v.32).

L-Evangeliġista hawn jenfasizza l-fatt li malli Marija waslet hdejn Ġesù "inxtehtet f'riġlejh," l-istess kif tagħmel wara l-qawmien ta' Lazzru meta waqt l-ikla organizzata b'ġieħ Ġesù, nerggħu nsibu lil Marija li ntabbet f'riġlejn Ġesù: "Marija haġet libbra fwieħa tan-nar pur, tiswa haġna, u dilket biha riġlejn Ġesù, mbagħad ixxuttathomlu b'xagħarha" (12:3).

Għalkemm is-sentimenti ta' Marija huma differenti fiż-żewġ okkażjonijiet, fiż-

zewġ testi l-Evangeliġista juża espressjonijiet bil-Grieg li huma simili għal xulxin: fil-każ ta' 11:32 naqraw *autou pros tous podas*, filwaqt li fil-każ ta' 12:3 naqraw *tous podas tou Iesou*. Dan l-istess atteġġjament ta' Marija nsibuh ukoll fl-episodju ta' San Luqa fejn naqraw kif "Marija, niżlet bilqiegħda f'riġlejn il-Mulej [bil-Grieg: *pros tous podas tou kupiou*] tisingħu x'kien qiegħed iġħid" (Lq 10:39).

Minkejja dan hemm differenza kbira bejn iż-żewġ rakkonti ta' Luqa u dak ta' Ġwann. Fl-Evangeliġju skont San Luqa naqraw li donnu hemm konflitt bejn iż-żewġ aħwa nisa, tal-inqas min-

naħa ta' Marta lejn Marija meta tipprotesta ma' Ġesù għall-fatt li haħla lil Marija tibqa' f'riġlejh mingħajr ma marret tgħinha fix-xogħol tad-dar, għalkemm Ġesù jfaħħar lil Marija li għažlet l-aħjar sehem (ara Lq 10:42). Min-naħa l-oħra, fl-Evangeliġju skont San Ġwann naqraw li Marta u Marija huma pprezentati fi qbil bejniethom fil-mod kif juru d-diżappunt komuni tagħhom lejn Ġesù.

L-Aspett Rappreżentattiv tal-Karattri

Xi whud mill-karattri li jissemmew fl-Evangeliġju skont San Ġwann mhumieħ

muriġa biss bħala personagġi storiċi imma jieħdu wkoll tifsira rappreżentattiva.⁹ Hekk ukoll nistgħu ngħidu għal dawn iż-żewġ aħwa nisa ta' Betanja. Għal xi studjużi Marta tirrappreżenta l-bniedem li jemmen u jsir il-ħabib ta' Ġesù u allura jirrappreżenta l-għan li għalih inkiteb dan l-Evangeliġu.¹⁰

Marta tirrappreżenta d-dixxiplu f'dan l-Evangeliġu li jgħaddi minn mixja ta' fidi sakemm bil-mod il-mod jasal biex verament jemmen li Ġesù hu l-Messija l-Iben ta' Alla (ara 20:31). Għal studjużi oħra, speċjalment dawk li jaqraw dan l-Evangeliġu minn perspettiva femminili, l-istqarrija ta' Marta fi 11:27 tirrappreżenta l-fidi tal-mexxejja Nsara li jasl u biex jagħmlu stqarrijiet qawwija bħal dawn f'isem il-komunità li temmen.¹¹

Filwaqt li ngħidu dan, irridu ninnutaw li jekk l-fidi ta' Marta hija espressa fi kliem, min-naħa l-oħra l-fidi ta' Marija hija espressa fil-ġesti simboliċi tagħha. Wara l-qawmien ta' Lazzru niltaqgħu ma' Marija tidlek ir-riglejn ta' Ġesù bil-fwieħa tfuħ. Dan il-ġest li jirrappreżenta l-qima tagħha lejn il-persuna ta' Ġesù f'kuntrast mad-dizappunti tagħha fix-xena tal-mewt ta' huha Lazzru. L-intejjen tal-ġisem mejjet ta' Lazzru msemmija f'11:39 meta Marta tgħid lil Ġesù: "Mulej, issa beda jrejjah; ġa ilu erbat ijiem mejjet," issa jikkontrastraw il-"libbra fwieħa tan-nard pur, tiswa hafna" li biha Marija dilket riglejn Ġesù u kif "id-dar imtliet bir-riħa tfuħ" (12:3).¹² Bil-libbra ta-fwieħa "tiswa hafna" Marija wriet kemm kien jiswa wkoll dak li Ġesù wettaq għal

huha Lazzru. Hija għalhekk tiġi muriġa bħala dixxiplu veru, f'kuntrast ma' Ġuda l-Iskarjota, id-dixxiplu falz li f'dan l-episodju skandalizza ruħu għal dan il-ġest ta' Marija. Minbarra hekk, il-ġest tad-dilka ta' Marija huwa wkoll wieħed profetiku li fi kliem Ġesù kien ġest magħqud mal-mewt u d-difna tiegħu (ara 19:38-42).

Filwaqt, mela, li Marta tesprimi l-fidi tagħha fil-kliem, oħta Marija tagħmel dan bil-ġest tagħha tad-dilka ta' riglejn Ġesù. Flimkien, dawn iż-żewġ aħwa nisa, jesprimu l-fidi tal-komunità Nisranija f'Ġesù l-Iben ta' Alla. Lil dawn iż-żewġ aħwa nisa ma nsibuhomx f'konflitt ma' xulxin bħalma nieħdu l-impressjoni fir-rakkont ta' Luqa li fih jissemmev żewġ aħwa nisa bl-istess isem ta' Marta u

Marija. Minflok, fl-Evangelju skont San Ġwann, Marta u Marija huma murija bħala aħwa komplementari għal xulxin li bil-kliem u l-ġesti tagħhom jgħinu lill-qarrej jagħraf aktar li Ġesù hu l-ghajn tal-ħajja permezz ta' dak li għamel ma' huhom Lazzru li qajmu mill-mewt.

Referenzi

1 Fuq dan il-punt ara R. Alan Culpepper, *Anatomy of the Fourth Gospel: A Study in Literary Design* (Philadelphia: Fortress, 1983), 105.

2 Ara Cornelis Bennema, *Encountering Jesus: Character Studies in the Gospel of John* (Milton Keynes: Paternoster, 2009), 12-21; ara wkoll Cornelis Bennema, "A Theory of Character in the Fourth Gospel with Reference to Ancient and Modern Literature," *Biblical Interpretation* 17 (2009): 375-421.

3 Ara Raimo Hakola, "A Character Resurrected: Lazarus in the Fourth Gospel and Afterwards," in *Characterization in the Gospels: Reconceiving Narrative Criticism*, ed. David Rhoads and Kari Syreeni, *Journal for the Study of New Testament Supplement Series*, 184 (Sheffield: Sheffield Academic Press, 1999), 228.

4 Għall-importanza ta' dan ir-rakkont fl-Evangelju skont

San Luqa ara, Joel B. Green, *The Gospel of Luke*, *New International Commentary on the New Testament* (Grand Rapids: Eerdmans, 1997), 433-438.

5 Ara Wendy E. Sproston North, *The Lazarus Story within the Johannine Tradition*, *Journal for the Study of New Testament Supplement Series* 212 (Sheffield: Sheffield Academic Press, 2001), 106.

6 Ara Colleen Conway, "Speaking through Ambiguity: Minor Characters in the Fourth Gospel," *Biblical Interpretation* 10 (2002): 335.

7 Ara Sandra Schneiders, *Written That You May Believe: Encountering Jesus in the Fourth Gospel* (New York: Herder & Herder, 1999), 104-107; Craig R. Koester, *Symbolism in the Fourth Gospel* (Minneapolis: Fortress, 1995), 67.

8 Ara Kari Syreeni, "Peter as Character and Symbol," in *Characterization in the Gospels: Reconceiving Narrative Criticism*, ed. David Rhoads and Kari Syreeni, *Journal for the Study of New Testament Supplement Series*, 184 (Sheffield: Sheffield Academic Press, 1999), 112-116.

9 Ara Raymond F. Collilns, *These Things Have Been Written: Studies on the Fourth Gospel*, *Louvain Theological and Pastoral*

Monographs 2 (Leuven: Peeters Press, 1990), 1-45.

10 Ara Allie Ernst, *Martha from the Margins: The Authority of Martha in Early Christian Tradition* (Leiden and Boston: Brill, 2009), 33; Colleen M. Conway, *Men and Women in the Fourth Gospel: Gender and Johannine Characterization*, *Society of Biblical Literature Dissertation Series* 167 (Atlanta: Society of Biblical Literature, 1999), 139-143; Margaret M. Beirne, *Women and Men in the Fourth Gospel: A Genuine Discipleship of Equals*, *Journal for the Study of New Testament Supplement Series*, 242 (Sheffield: Sheffield Academic Press, 2003), 127.

11 Ara Schneiders, *Written That You May Believe*, 158.

12 Ara Martin Micallef, "Id-dilka ta' Ġesù f'Betanja (Gw 12:1-8)," *Rivista ta' Spiritwalità* 153 (Lulju-Settembru 2010): 6-16; ara wkoll, Dorothy A. Lee, "The Gospel of John and the Five Senses," *Journal of Biblical Literature* 129 (2010):124-125.

Ikteb jew ċempel:
Kummissarjat tal-Art Imqaddsa

8, Triq Santa Luċija,
Valletta VLT 1213, Malta
Tel: 2124 2254
E-mail: comalt@ofm.org.mt
www.ofm.org.mt